

### प्रकरण चार

महानगरपालिकेचे अधिकारी व कर्मचारी – त्यांची नेमणूक व सेवेच्या शर्ती  
शहर अभियंता, वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक, नगरपालिका  
सचिव, नगरपालिका उप आयुक्त व नगरपालिका सहायक आयुक्त.

शहर ४५. (१) महानगरपालिका वेळोवेळी, योग्य अशा व्यक्तींची शहर अभियंता, वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी,  
अभियंता <sup>१</sup> [ \* \* \* \* ] व नगरपालिका सचिव म्हणून नेमणूक करील.

इत्यादींची (२) महानगरपालिकेस वेळोवेळी <sup>२</sup> [ राज्य ] शासनाच्या मान्यतेने नगरपालिका उप-आयुक्ताची एक जागा  
नेमणूक. किंवा नगरपालिका सहायक आयुक्ताची एक जागा किंवा तिला आवश्यक वाटतील इतक्या अशा जागा  
निर्माण करता येतील आणि तिला अशा जागांवर योग्य अशा व्यक्तीची किंवा व्यक्तींची नेमणूक करता येईल.

(३) या कलमान्वये नेमलेल्या अधिकाऱ्यास नियमाखाली विहित करण्यात येतील अशा अर्हता असल्या  
पाहिजेत व त्यास महानगरपालिका <sup>२</sup> [ राज्य ] शासनाच्या मान्यतेने वेळोवेळी निश्चित करील असे मासिक  
वेतन व भत्ते मिळतील :

परंतु, कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या पदाच्या कालावधीत त्याच्या वेतनात त्यास अहितकारक होईल अशा  
रीतीने फेरबदल करता येणार नाही.

(४) नगरपालिका सचिवाच्या नेमणुकी व्यतिरिक्त या कलमान्वये केलेली प्रत्येक नेमणूक <sup>३</sup> [ राज्य ]  
शासनाकडून कायम करण्याच्या अधीन असेल आणि ज्या कोणत्याही अधिकाऱ्याची नेमणूक कायम करण्याचे  
<sup>२</sup> [ राज्य ] शासन नाकारील त्यास ताबडतोब पदावरून काढून टाकण्यात येईल.

(५) या कलमात विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही पदाची जागा रिकामी झाल्यास ज्या तारखेस ती रिकामी  
झाली असेल त्या तारखेपासून चार महिन्यांच्या आत किंवा पोट-कलम (४) अन्वये एखाद्या अधिकाऱ्यास  
पदावरून काढून टाकण्यात आल्यास महानगरपालिकेस <sup>२</sup> [ राज्य ] शासनाचा आदेश मिळाल्यापासून तीस  
दिवसांच्या आत महानगरपालिकेने त्या जागी दुसऱ्या व्यक्तीची नेमणूक केली पाहिजे.

(६) पोट-कलम (५) अन्वये महानगरपालिकेने एखादी नेमणूक करण्यात कसूर केल्यास <sup>२</sup> [ राज्य ]  
शासनास अशी रिकामी जागा भरण्यासाठी योग्य अशा व्यक्तीची नेमणूक करता येईल आणि अशी नेमणूक  
सर्व प्रयोजनांसाठी, महानगरपालिकेने केली आहे असे मानण्यात येईल.

(७) पोट-कलम (१) किंवा पोट-कलम (५) अन्वये नेमणुकीची व्यवस्था होईपर्यंत, महानगरपालिकेस  
एखाद्या व्यक्तीची नेमणूक करून ती जागा तात्पुरती भरता येईल आणि अशारीतीने नेमणूक केलेल्या व्यक्तीला  
पोट-कलम (३) अन्वये त्यावेळी निश्चित केलेल्या कमाल मर्यादेहून अधिक नसेल इतके महानगरपालिकेस योग्य  
वाटेल असे मासिक वेतन व भत्ते मिळतील असा निदेश देता येईल :

परंतु अशी कोणतीही नेमणूक, ज्या तारखेस ती जागा रिकामी झाली असेल त्या तारखेपासून सहा महिन्यांहून  
अधिक मुदतीसाठी करता येणार नाही किंवा ती अशा तारखेपासून सहा महिने झाल्यानंतर करता येणार नाही.

सन २०११ <sup>३</sup> [ ४५-अ. (१) राज्य शासन, महाराष्ट्र महानगरपालिका (सुधारणा) अधिनियम, २०११ याच्या कलम ५ महानगरपालिका  
चा महा. १२. च्या प्रारंभाचा दिनांक म्हणजेच दिनांक १० मार्च २०११ रोजी व तेव्हापासून, विहित करण्यात येतील अशा मुख्य लेखा  
अटी व शर्तीवर, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवेतील उप संचालकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसेल अशा योग्य परीक्षकाची  
अधिकाऱ्याची महानगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक म्हणून प्रतिनियुक्तीने नियुक्ती करील : नेमणूक.

<sup>१</sup> वरील अधिनियमाच्या क्रमांक १२ कलम ४ द्वारे "नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक" हा मजकूर वगळण्यात आला.

<sup>२</sup> विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये "प्रांतिक" या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

<sup>३</sup> सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक १२ याच्या कलम ५ द्वारे कलम ४५-क दाखल केले.

परंतु, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे, महाराष्ट्र महानगरपालिका (सुधारणा) अधिनियम, २०११ याच्या सन २०११ कलम ५ च्या प्रारंभाच्या दिनांकास म्हणजेच दिनांक १० मार्च २०१० रोजी असे पद धारण करीत असलेल्या चा महा. १२. महानगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षकाच्या नियुक्ती व सेवेच्या अटी व शर्तीना बाधा पोहोचणार नाही.]

प्रतिनियुक्ती-<sup>१</sup> [ ४५-ब. (१) या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींमध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या द्वारे भरावयाची इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाने या प्रयोजनार्थ विनिर्दिष्ट केलेल्या पदे अधिसूचित राज्य शासनाच्या संवर्गातून, एखाद्या योग्य अधिकाऱ्याची प्रतिनियुक्ती करून भरण्यासाठी कोणत्याही करण्याचा महानगरपालिकेतील कोणतेही पद किंवा कोणत्याही पदांचा वर्ग राजपत्रात अधिसूचित करणे राज्य शासनासाठी विधिसंमत असेल :

राज्य शासनाचा अधिकार.

परंतु, अशी प्रत्येक अधिसूचना निर्गमित केल्यानंतर ती राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मांडण्यात येईल.  
 (२) पोट-कलम (१) अन्वये पद किंवा पदांचा वर्ग विनिर्दिष्ट करण्याकरिता काढलेल्या प्रत्येक अधिसूचनेमध्ये राज्य शासनाच्या अधिकाऱ्यांच्या ज्या संवर्गातून पोट-कलम (१) अन्वये अधिसूचित केलेली पदे भरण्यात येतील त्या अधिकाऱ्यांच्या संवर्गाचे (यात यापुढे ज्याचा निर्देश "पूरक संवर्ग" असा केला आहे) वर्णन अंतर्भूत असेल.  
 (३) पोट-कलम (१) अन्वये अधिसूचना काढल्यानंतर त्यानुसार अधिसूचित करण्यात आलेल्या पदांच्या संख्येइतकी पदे पूरक संवर्गात निर्माण करून पूरक संवर्गातील पदांच्या संख्याबलात वाढ करण्यात येईल.  
 (४) पोट-कलम (३) अन्वये पूरक संवर्गात निर्माण केलेली वाढीव पदे, शक्यतोवर, संबंधित महानगरपालिकेच्या एका किंवा अनेक योग्य अधिकाऱ्यांची राज्य शासन, नियमांद्वारे, विहित करील अशा रीतीने निवड करून, भरण्यात येतील :

परंतु, या कलमातील कोणत्याही गोष्टीचा पोट-कलम (१) अन्वये ज्या दिनांकास अधिसूचना काढण्यात येईल त्या दिनांकास, महानगरपालिकेतील ते अधिसूचित पद धारण करणाऱ्या पदधारकाच्या नियुक्तीवर आणि त्याच्या सेवेच्या अटी व शर्तीवर परिणाम होणार नाही. ]

शहर अभियंता व वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांचे अधिकार व कर्तव्ये. ४६. शहर अभियंता व वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांनी या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार जी कर्तव्ये पार पाडण्याचा त्यांना निदेश देण्यात आला असेल ती कर्तव्ये आणि जी कर्तव्ये पार पाडण्याविषयी त्यांना आयुक्तांकडून फर्माविण्यात येईल अशी अन्य कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत.

नगरपालिका मुख्य लेखा-परीक्षक यांचे अधिकार व कर्तव्ये.

४७. (१) नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक याने पुढील गोष्टी केल्या पाहिजेत :-  
 (अ) या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार पार पाडण्याविषयी त्यास निदेश देण्यात येईल अशी कर्तव्ये पार पाडणे आणि नगरपालिका निधीच्या <sup>२</sup> [ जल व मलप्रवाह निधीच्या आणि एकत्रित पाणीपुरवठा व मलप्रवाह विनियोग कर्जनिधीच्या ] लेखापरीक्षेसंबंधी महानगरपालिकेकडून किंवा स्थायी समितीकडून व परिवहन निधीच्या लेखापरीक्षेसंबंधी परिवहन समितीकडून जी अन्य कर्तव्ये पार पाडण्याविषयी त्यास फर्माविण्यात येईल ती कर्तव्ये पार पाडणे ;  
 (ब) स्थायी समिती वेळोवेळी जे निदेश देईल त्याच्या अधीन, प्रत्यक्ष त्यांच्या हाताखाली काम करणारे लेखापरीक्षक व सहायक लेखापरीक्षक, लिपिक व कर्मचारी यांची कर्तव्ये विहित करणे ; आणि

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक ४० याच्या कलम ३ द्वारे कलम ४५-ब दाखल केले.

२ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक २८ याच्या कलम ४ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट केला.

(क) स्थायी समितीच्या आदेशांच्या अधीन, उक्त लेखापरीक्षक, सहायक लेखापरीक्षक, लिपिक व कर्मचारी यांच्या कृतीवर व कामकाजांवर पर्यवेक्षण व नियंत्रण ठेवणे आणि विनियमांच्या अधीन, उक्त लेखापरीक्षक, सहायक लेखापरीक्षक, लिपिक व कर्मचारी यांची सेवा, पारिश्रमिक व विशेषाधिकार व यासंबंधीच्या सर्व प्रश्नांचा निकाल करणे.

(२) नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक हा आपले पद धारण करण्याचे बंद झाल्यावर महानगरपालिकेच्या नियंत्रणाखाली आणखी पद धारण करण्यास पात्र असणार नाही.

४८. नगरपालिका सचिव, हा महानगरपालिकेचा व स्थायी समितीचाही सचिव असेल व त्याने पुढील नगरपालिका कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत — सचिवाचे अधिकार व कर्तव्ये.

(अ) या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार पार पाडण्याविषयी त्यास निदेश देण्यात येईल अशी कर्तव्ये आणि महानगरपालिका व स्थायी समितीमधील व त्यांच्यासंबंधीची जी कर्तव्ये पार पाडण्याविषयी अनुक्रमे महानगरपालिकेकडून व स्थायी समितीकडून त्यास फर्मावण्यात येईल अशी अन्य कर्तव्ये पार पाडणे ;

(ब) (एक) महानगरपालिकेच्या कलम ३० किंवा ३१ अन्वये महानगरपालिकेने नेमलेल्या कोणत्याही समितीच्या; (दोन) स्थायी समितीच्या व तिच्या कोणत्याही उपसमितीच्या ; कामकाजासंबंधी सर्व कागदपत्रे व दस्तऐवज अभिरक्षेत ठेवणे ;

(क) स्थायी समिती वेळोवेळी जे निदेश देईल त्यांच्या अधीन, प्रत्यक्ष त्यांच्या हाताखाली काम करणाऱ्या अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची कर्तव्ये विहित करणे ; आणि

(ड) स्थायी समितीच्या आदेशांच्या अधीन, उक्त अधिकाऱ्यांच्या व कर्मचाऱ्यांच्या कृतीवर व कामावर पर्यवेक्षण व नियंत्रण ठेवणे आणि विनियमांच्या अधीन, उक्त अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची सेवा, पारिश्रमिक व विशेषाधिकार यांसंबंधीच्या सर्व प्रश्नांचा निकाल करणे.

४९. (१) नगरपालिका उप आयुक्ताने किंवा नगरपालिका सहायक आयुक्ताने आयुक्ताच्या आदेशांच्या अधीन राहून, आयुक्त आपले अधिकार व कर्तव्यपैकी वेळोवेळी त्याच्याकडे सोपविलेले अशा अधिकारांचा वापर केला पाहिजे व अशी कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत : नगरपालिका उप-आयुक्ताचे किंवा सहायक आयुक्ताचे अधिकार व कर्तव्ये.

परंतु, आयुक्त नगरपालिका उप आयुक्ताकडे किंवा नगरपालिका सहायक आयुक्ताकडे आपले जे अधिकार व कर्तव्ये वेळोवेळी सोपविलेले त्याविषयी त्याने महानगरपालिकेस कळवले पाहिजे.

(२) नगरपालिका उप आयुक्ताने किंवा नगरपालिका सहायक आयुक्ताने आपल्या पदावधीत व त्या पदाच्या आधारे पार पाडलेल्या व केलेल्या सर्व कृती व गोष्टी ही सर्व प्रयोजनांसाठी आयुक्ताने पार पाडली आहेत व केली आहेत असे मानले जाईल.

५०. (१) परिवहन व्यवस्थापक व कलम ४५ अन्वये नेमलेले सर्व अधिकारी, पोट-कलम (२) च्या तरतुदींच्या अधीन राहून, आपला सर्व वेळ व लक्ष आपापल्या पदाची कर्तव्ये पार पाडण्याकडे लावतील आणि त्यांना अन्य कोणताही व्यवसाय, व्यापार किंवा धंदा करता येणार नाही. महानगर-पालिकेच्या सांविधिक अधिकाऱ्यांच्या सेवेच्या शर्ती.

(२) महानगरपालिकेस, विनियमांच्या अधीन परिवहन व्यवस्थापकाला किंवा पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अन्य कोणत्याही अधिकाऱ्याला, तो कामावर असताना किंवा रजेच्या काळात एखाद्या खाजगी व्यक्तीसाठी किंवा संस्थेसाठी किंवा स्थानिक प्राधिकरण धरून एखाद्या सार्वजनिक संस्थेसाठी किंवा शासनासाठी एखादे विनिर्दिष्ट काम किंवा अनेक कामे करण्यास व त्याबद्दल पारिश्रमिक स्वीकारण्यास परवानगी देता येईल.

(३) परिवहन व्यवस्थापकाने किंवा पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही अन्य अधिकाऱ्याने गैरवर्तन केल्यास किंवा आपल्या पदाची कर्तव्ये पार पाडण्यास हयगय केल्यास किंवा ती पार पाडण्यास तो अक्षम ठरल्यास, त्याला एकूण पालिका सदस्यांपैकी कमीत कमी निम्न्या सदस्यांच्या मतांनी कोणत्याही वेळी काढून टाकता येईल.

(४) या अधिनियमात अन्यथा तरतूद करण्यात न आलेल्या सर्व बाबींमध्ये, परिवहन व्यवस्थापकाच्या व पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अन्य अधिकाऱ्यांच्या सेवेच्या शर्ती विनियमांद्वारे विनियमित करण्यात येतील.

#### अन्य अधिकारी व कर्मचारी

अन्य नगर-पालिका ५१. (१) स्थायी समिती, अनुक्रमे नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक व नगरपालिका सचिव यांच्या प्रत्यक्ष हाताखाली नेमावयाचे लेखापरीक्षक, सहायक लेखापरीक्षक, अधिकारी, लिपिक व कर्मचारी यांची संख्या, पदनाम, श्रेणी, वेतन, फी व भत्ते स्थायी समिती पोट-कलम (४) च्या तरतुदींच्या अधीन, वेळोवेळी ठरवील. (२) आयुक्ताने वेळोवेळी एक विवरणपत्र तयार करून ते स्थायी समितीपुढे मांडले पाहिजे व त्यात त्यांच्या मते जे अन्य अधिकारी व कर्मचारी ठेवणे आवश्यक आहे, त्यांची संख्या, पदनाम व श्रेणी आणि त्या प्रत्येकास जे वेतन, फी व भत्ते देण्याची त्याने सूचना केली असेल त्यांची रक्कम व स्वरूप नमूद केले पाहिजे.

(३) स्थायी समितीने पोट-कलम (४) च्या तरतुदींच्या अधीन, असे विवरणपत्र जसेच्या तसे किंवा तिला इष्ट वाटतील असे फेरबदल करून मंजूर केले पाहिजे.

<sup>१</sup> [(४) राज्य शासनाच्या पूर्वमंजूरीशिवाय महानगरपालिकेतील अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची कोणतीही नवीन पदे निर्माण करता येणार नाहीत :

परंतु, पदे निर्माण करण्याबाबत महानगरपालिकेकडून सर्वार्थाने परिपूर्ण असा पद निर्मितीचा प्रस्ताव शासनास प्राप्त झाल्यावर त्यावर शासनाकडून घेण्यात आलेला निर्णय असा प्रस्ताव प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांच्या आत महानगरपालिकेला कळविण्यात येईल. ]

<sup>२</sup> [ स्पष्टीकरण.--वेतनमान किंवा वेतन संरचना यातील कोणतीही सुधारणा किंवा विशेष वेतन किंवा श्रेणी देण्याबाबत किंवा भत्त्यांतील सुधारणा (महागाई भत्ता वगळून) किंवा पदनामातील बदल हे पोट-कलम (४) च्या प्रयोजनासाठी, नवीन पदाची निर्मिती असल्याचे मानण्यात येईल. ]

स्थायी अधिकारी व कर्मचारी यांच्या नेमणुकीवर निर्बंध. ५२. कोणत्याही कायम अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास, कलम ४० किंवा ४५ अन्वये नेमण्यात आले नसेल किंवा त्याचे पद व वित्तलब्धी ही कलम ५१, पोट-कलम (१) अन्वये ठरवलेली नसतील किंवा ती कलम ५१, पोट-कलम (३) अन्वये केलेल्या व त्यावेळी अंमलात असलेल्या विवरणपत्रात समाविष्ट करण्यात आली नसतील तर, त्यास महानगरपालिका प्रशासनाच्या कोणत्याही विभागात नोकरीस लावता येणार नाही.

नेमणुकीचा अधिकारी कोणामध्ये निहित असणे. ५३. (१) <sup>३</sup> [ महानगरपालिकेचा जो अधिकारी, सहायक आयुक्त या पदाशी समतुल्य असलेल्या किंवा त्यापेक्षा उच्च दर्जाच्या पदावर आहे ]—मग असे अधिकारी तात्पुरते असोत किंवा कायम असोत — त्यांची नेमणूक करण्याचा अधिकार महानगरपालिकेमध्ये निहित असेल :

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक ३२ याच्या कलम २१ (क) द्वारे पोट-कलम दाखल करण्यात आले.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम २१ (ख) द्वारे हे स्पष्टीकरण दाखल केले.

३ वरील अधिनियमाच्या कलम २२ (क) (एक) द्वारे "महानगरपालिकेच्या ज्या अधिकाऱ्याचे किमान मासिक भत्ते वगळून चारशे रुपये किंवा त्याहून अधिक आहे" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

परंतु, आयुक्ताला <sup>१</sup> [ महानगरपालिकेचा सहायक आयुक्त या पदाशी समतुल्य असलेल्या किंवा त्यापेक्षा उच्च दर्जाच्या पदावर असलेल्या] कर्जाविषयक कामांसाठी करावयाच्या कोणत्याही अस्थायी नेमणुका सहा महिन्यांहून अधिक नसलेल्या कालावधीसाठी स्थायी समितीच्या पूर्वमंजूरीने या अटीवर करता येतील की आयुक्ताने अशी प्रत्येक नेमणूक करताना त्याविषयी महानगरपालिकेस ताबडतोब कळवले पाहिजे आणि उक्त सहा महिन्यांचा कालावधी संपल्यानंतर महानगरपालिकेच्या पूर्वमंजूरीवाचून अशा कोणत्याही नेमणुकीचे नवीकरण करता येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये अन्यथा तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक व नगरपालिका सचिव यांच्या प्रत्यक्ष नियंत्रणाखालील नगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी — मग ते तात्पुरते असोत किंवा कायम असोत — यांची नेमणुका करण्याचा अधिकार, कोणत्याही बाबतीत स्थायी समितीची मान्यता मिळवण्याच्या अधीन, यथास्थिती, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक किंवा नगरपालिका सचिव यांच्याकडे निहित असेल. मात्र कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणांत किंवा प्रकरणांच्या वर्गात अशा मान्यतेची आवश्यकता नाही असे उक्त समितीने ठरवले तर, अशी मान्यता घेण्याची आवश्यकता असणार नाही.

(३) या अधिनियमात अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, नगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी — मग ते कायम असोत किंवा तात्पुरते असोत — यांची नेमणूक करण्याचा अधिकार आयुक्ताकडे निहित असेल :

परंतु कायम नेमणुकांच्या बाबतीत असा अधिकार कलम ५१ अन्वये तयार केलेल्या व मंजूर केलेल्या, त्यावेळी अंमलात असलेल्या विवरणपत्राच्या अधीन असेल :

आणखी असे की, आयुक्तास स्थायी समितीच्या पूर्वमंजूरीवाचून कोणतीही तात्पुरती नेमणूक सहा महिन्यांहून अधिक असेल अशा कोणत्याही कालावधीसाठी करता येणार नाही आणि <sup>२</sup> [ लिपिक या पदाशी समतुल्य असलेल्या किंवा त्यापेक्षा उच्च दर्जाच्या पदाच्या वेतनाएवढे अथवा त्याहून अधिक वेतन असलेल्या ] कोणत्याही नेमणुकीचे उक्त सहा महिन्यांचा कालावधी संपल्या- नंतर नवीकरण करता येणार नाही.

**५४.** (१) आयुक्त किंवा त्याने याबाबत पदनिर्देशित केलेला कोणताही अन्य अधिकारी नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक, संबंधित विभागप्रमुख व आयुक्ताने नामनिर्देशित केलेला फक्त एक अन्य अधिकारी यांची नेमणुका करण्याची म्ळून बनलेली एक कर्मचारी निवड समिती असेल. रीत.

(२) आधीच नगरपालिका सेवेत असलेल्या व्यक्तीमधून नेमणूक करण्याचे योजले असेल त्याव्यतिरिक्त किंवा नेमणूक तात्पुरत्या स्वरूपाची असून सहा महिन्यांपेक्षा अधिक काळासाठी नसेल तर, कर्मचारी निवड समितीने नियमाद्वारे विहित केलेल्या रीतीने कलम ५३, पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या नेमणुकांव्यतिरिक्त व महानगरपालिका <sup>३</sup> [ राज्य ] शासनाच्या पूर्वमंजूरीने आदेशाद्वारे याबाबत विनिर्दिष्ट करील अशा नेमणुकांव्यतिरिक्त नगरपालिका सेवेतील अन्य सर्व नेमणुकांसाठी उमेदवारांची निवड केली पाहिजे.

(३) नगरपालिका सेवेत नेमणुका करण्यास सक्षम असलेला प्रत्येक प्राधिकारी कर्मचारी निवड समितीने दिलेल्या निदेशानुसार अशा रीतीने निवडलेल्या उमेदवारांच्या नेमणुका करील.

(४) प्रकरण २० अन्वये नेमलेल्या अधिकाऱ्यांच्या व कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात या कलमाच्या तरतुदी त्यात "आयुक्त" या शब्दाऐवजी "परिवहन व्यवस्थापक" हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून लागू होतील.

<sup>१</sup> वरील अधिनियमाच्या कलम २२ (क) (दोन) द्वारे "भत्ते वगळून चारशे रुपये किंवा त्याहून अधिक मासिक वेतन असलेल्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

<sup>२</sup> सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम, क्रमांक ३२ याचा कलम २२ (ख) द्वारे "भत्ते वगळून शंभर रुपयांहून अधिक मासिक वेतन असलेल्या" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

<sup>३</sup> विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये "प्रांतिक" या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

(५) या कलमाच्या तरतुदीच्या अधीन कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्याची किंवा कर्मचाऱ्याची नेमणूक नियमात स्पष्टपणे तरतूद केली असेल, त्याव्यतिरिक्त, अशा नियमांद्वारे विहित केलेल्या रीतीने करण्यात येईल.

प्रकरण २०  
अन्वये नेमलेल्या  
अधिकाऱ्यांच्या  
व कर्मचाऱ्यांच्या  
बाबतीत व्यक्ती.

५५. प्रकरण २० च्या तरतुदीन्वये नेमलेल्या अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना कलम ५१, ५२ व ५३ यातील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.

### शास्ती लादणे

नगरपालिका  
अधिकारी व  
कर्मचारी  
यांच्यावर  
शास्ती लादणे.

५६. (१) एखादा नगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी विभागीय नियमांचा किंवा शास्तीचा भंग केल्याबद्दल किंवा निष्काळजीपणा किंवा कर्तव्यात हयगय केल्याबद्दल किंवा अन्य गैरवर्तणुकीबद्दल दोषी आहे किंवा तो अक्षम आहे याबाबत सक्षम प्राधिकाऱ्याची खात्री झाल्यास, त्यास, या अधिनियमाच्या तरतुदीच्या अधीन अशा अधिकाऱ्यावर किंवा कर्मचाऱ्यावर पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शास्तीपैकी कोणतीही शास्ती लादता येईल :

परंतु –

(अ) <sup>१</sup>[सहायक आयुक्त या पदाशी समतुल्य असलेल्या किंवा त्यापेक्षा उच्च दर्जाच्या पदावर आहे.] अशा कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास <sup>२</sup>[महानगरपालिकेच्या] पूर्वसंमतीवाचून आयुक्ताकडून बडतर्फ केले जाणार नाही ;

<sup>३</sup>[(ब) आयुक्त, प्रतिनियुक्तीवरील शासकीय अधिकारी असलेला परिवहन व्यवस्थापक वगळून, महानगरपालिकेने किंवा अन्य कोणत्याही सक्षम प्राधिकरणाने नियुक्त केलेल्या इतर कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास, महानगरपालिकेचा आदेश होईतोपर्यंत निलंबित करू शकेल व अशा प्रकारे निलंबित करण्यात आलेला अधिकारी हा परिवहन व्यवस्थापक किंवा कलम ४५ अन्वये नियुक्त करण्यात आलेला अधिकारी असेल तर असे निलंबन व त्यासंबंधीची कारणे आयुक्ताने ताबडतोब महानगरपालिकेस कळविली पाहिजेत व महानगरपालिकेने अशा निलंबनाच्या तारखेपासून सहा महिन्यांच्या मुदतीत असे निलंबन कायम केले नाही तर ते निलंबन संपुष्टात येईल :

परंतु, अशा अधिकारी किंवा कर्मचारी यांच्यावर असलेल्या आरोपांची चौकशी होईतोपर्यंत त्या अधिकाऱ्याचे किंवा कर्मचाऱ्याचे निलंबन हे शास्ती असल्याचे समजण्यात येणार नाही.]

(ग) आयुक्तास, <sup>३</sup>[परिवहन व्यवस्थापक हा प्रतिनियुक्तीवर असलेला शासकीय अधिकारी असेल तर अशा परिवहन व्यवस्थापका व्यतिरिक्त,] महानगरपालिकेने नेमलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यावर पोट-कलम (२), खंड (अ), (ब), <sup>४</sup>[ \* \* ], (ड), <sup>५</sup>[(ई) व (फ)] मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शास्तीपैकी कोणतीही शास्ती लादता येईल.

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २३ (अ) (एक) द्वारे 'भत्ते वगळून ज्याचे मासिक वेतन हजार रुपयांहून अधिक आहे' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम २३ (अ) (दोन) द्वारे 'स्थायी समितीच्या' या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल केला.

३ सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२ याच्या कलम १४ (ब) द्वारे मूळ खंड (ब) ऐवजी दाखल केले.

३ वरील अधिनियमाच्या कलम १४(क)(तीन) द्वारे "परिवहन व्यवस्थापक किंवा कलम ४५ अन्वये नेमलेला अधिकारी यांच्या व्यतिरिक्त" या मजकुराऐवजी समाविष्ट केले.

४ वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (क) (एक) द्वारे "(क)" हा मजकूर वगळला.

५ वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (क) (दोन) द्वारे "व (ई)" या मजकुराऐवजी दाखल केले.

(क) नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षकास व नगरपालिका सचिवास त्यांच्या हाताखाली प्रत्यक्ष काम करणाऱ्या \* \* \* ] कोणत्याही अधिकाऱ्यावर किंवा कर्मचाऱ्यावर स्थायी समितीकडे अपील करण्याच्या अधिकाराच्या अधीन, पोट-कलम (२), खंड (क), (ख), (ग), (घ) व (ब) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या शास्तीपैकी कोणतीही शास्ती लादता येईल आणि स्थायी समितीस अशा कोणत्याही अधिकाऱ्यावर किंवा कर्मचाऱ्यावर अन्य कोणतीही शास्ती लादता येईल व तसेच तिला नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक किंवा नगरपालिका मुख्य सचिव यांच्या हाताखाली प्रत्यक्ष काम करणाऱ्या अन्य कोणत्याही अधिकाऱ्यावर किंवा कर्मचाऱ्यावर कोणतीही शास्ती लादता येईल.

[स्पष्टीकरण.--या कलमाच्या व कलम ५३ च्या प्रयोजनार्थ, जर एका पदाचे वेतनश्रेणीतील किमान व कमाल वेतन दुसऱ्या पदासारखेच असेल, तर ती दोन्ही पदे समतुल्य आहेत असे मानले जाईल. जर एका पदाचे किमान वेतन हे दुसऱ्या पदाच्या वेतनश्रेणीतील निदान किमान वेतनाएवढे असेल परंतु कमाल वेतन त्यापेक्षा अधिक असेल तर, पहिले पद दुसऱ्या पदापेक्षा उच्च दर्जाचे मानले जाईल. वेतन संरचनेच्या बाबतीत, जर एका पदाचे वेतन संरचनेतील श्रेणी वेतन हे दुसऱ्याएवढे किंवा त्यापेक्षा अधिक असेल तर, पहिले पद हे दुसऱ्या पदाच्या अनुक्रमे समतुल्य किंवा त्यापेक्षा उच्च दर्जाचे मानले जाईल.]

(२) या कलमान्वये ज्या शास्ती लादता येतील त्या पुढीलप्रमाणे आहेत :-

(अ) ठपका देणे ;

(ब) वेतनवाढ किंवा पदोन्नती रोखून ठेवणे यात दक्षतारोध ओलांडू न देणे याचा समावेश होतो ;

(क) खालच्या पदावर किंवा खालच्या समयश्रेणीत आणणे किंवा समयश्रेणीतील खालच्या टप्प्यावर आणणे ;

(ड) दंड करणे ;

(ई) महानगरपालिकेच्या झालेल्या कोणत्याही आर्थिक हानीची रक्कम पूर्णतः किंवा अंशतः वेतनातून वसूल करणे ;

(फ) निलंबित करणे ;

(ग) पुढे नोकरी मिळण्यास अपात्र होणार नाही अशा प्रकारे नगरपालिकेच्या सेवेतून काढून टाकणे ;

(ह) पुढे नोकरी मिळण्यास सामान्यपणे अपात्र होईल अशाप्रकारे नगरपालिकेच्या सेवेतून बडतर्फ करणे.

(३) कोणत्याही अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास या कलमान्वये खालच्या पदावर आणणे, सेवेतून काढून टाकणे किंवा बडतर्फ करणे याविरुद्ध कारण दाखविण्याची वाजवी संधी दिल्याशिवाय, अशारीतीने खालच्या पदावर आणता येणार नाही, सेवेतून काढून टाकता येणार नाही किंवा बडतर्फ करता येणार नाही :

परंतु, हे पोट-कलम पुढील बाबतीत लागू होणार नाही :-

(अ) जेव्हा एखाद्या व्यक्तीला, तिच्या वर्तणुकीमुळे फौजदारी आरोपावरून सिद्धापराध ठरवल्यामुळे खालच्या पदावर आणले असेल, सेवेतून काढून टाकले असेल किंवा बडतर्फ केले असेल ; किंवा

(ब) जेव्हा सक्षम प्राधिकार्याने लेखी नमूद करावयाच्या कारणास्तव, एखाद्या व्यक्तीला कारण दाखविण्याची संधी देणे वाजवीरीत्या व्यवहार्य नाही याविषयी सक्षम प्राधिकार्यांची खात्री झाली असेल.

१ वरील अधिनियमाच्या कलम १४ (ड) द्वारे “व भत्ते वगळून --- वेतन मिळविणाऱ्या” हा मजकूर वगळला.

२ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २३ (ख) द्वारे हे स्पष्टीकरण दाखल केले.

(४) पोट-कलम (१) च्या परंतुकाच्या खंड (घ) च्या तरतुदींच्या अधीन, ज्या कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास महानगरपालिकेव्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही प्राधिकाऱ्याकडून खालच्या पदावर आणण्यात आले असेल, काढून टाकण्यात आले असेल किंवा बडतर्फ करण्यात आले असेल त्यास खालच्या पदावर आणण्याचा, काढून टाकण्याचा किंवा बडतर्फ करण्याचा आदेश त्यास कळवल्यापासून एक महिन्याच्या आत, ज्या प्राधिकाऱ्याने शास्ती लादली असेल त्याच्या निकट वरिष्ठ प्राधिकाऱ्याकडे अपील करता येईल आणि अपील प्राधिकाऱ्यास, ज्या प्राधिकाऱ्याने शास्ती लादली असेल त्याच्याकडून अभिप्राय मिळवल्यानंतर दिलेला आदेश कायम करता येईल किंवा अशा आदेशाऐवजी त्यास न्याय्य वाटेल असा आदेश देता येईल. यात एखादी कमी शास्ती लादण्याच्या आदेशाचा समावेश होतो आणि अपील प्राधिकाऱ्याने दिलेला आदेश ताबडतोब अंमलात येईल व तो निर्णायक असेल :

परंतु, या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी स्थायी समिती आयुक्ताची निकट वरिष्ठ प्राधिकारी आहे असे मानले जाईल आणि महानगरपालिका स्थायी समितीची निकट वरिष्ठ प्राधिकारी आहे असे मानले जाईल.

(५) प्रकरण २० अन्वये नेमलेल्या अधिकाऱ्यांच्या व कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात या कलमाच्या तरतुदी त्यात “आयुक्त” या शब्दाऐवजी “परिवहन व्यवस्थापक” हे शब्द आणि “स्थायी समिती” या शब्दाऐवजी “परिवहन समिती” हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून लागू होतील.

**स्पष्टीकरण.—**(१) या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी सक्षम प्राधिकारी म्हणजे जो प्राधिकारी या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये नगरपालिकेच्या विशिष्ट अधिकाऱ्याने किंवा कर्मचाऱ्याने धारण केलेल्या पदावर नेमणूक करण्यास सक्षम असेल असा प्राधिकारी.

(२) ज्या आदेशान्वये शास्ती देण्यात आली असेल त्या आदेशाच्या निकटपूर्वीच्या तारखेस एखाद्या नगरपालिका अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास सामान्यपणे जे मासिक वेतन अनुज्ञेय असेल ते वेतन, पोट-कलम (१) च्या परंतुकाच्या प्रयोजनांसाठी त्याचे वेतन आहे असे मानले जाईल.

### अनुपस्थिति रजा, हंगामी नेमणुका, इत्यादी

अनुपस्थिति रजा. ५७. (१) आयुक्तास, त्यास ज्या नगरपालिका अधिकाऱ्यास किंवा कर्मचाऱ्यास नेमण्याचा अधिकार असेल अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याला किंवा कर्मचाऱ्याला, विनियमांच्या अधीन अनुपस्थिति रजा देता येईल आणि त्यास, परिवहन व्यवस्थापक, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक किंवा नगरपालिका सचिव यांच्या प्रत्यक्ष हाताखाली असलेले अधिकारी व कर्मचारी आणि प्रकरण २० अन्वये नेमलेले अधिकारी व कर्मचारी यांच्या व्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्याला एका महिन्याहून अधिक नसेल अशा कालावधीपर्यंत अनुपस्थिति रजा देता येईल.

(२) यथास्थिती, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षकास किंवा नगरपालिका सचिवास त्याच्या प्रत्यक्ष हाताखाली काम करणाऱ्या व भत्ते वगळून दीडशे रुपयांहून अधिक नसेल इतके मासिक वेतन मिळणाऱ्या लिपिकाला किंवा कर्मचाऱ्याला अनुपस्थिति रजा देता येईल.

(३) स्थायी समितीस, परिवहन व्यवस्थापक आणि प्रकरण २० अन्वये नेमलेले अधिकारी व कर्मचारी यांच्या व्यतिरिक्त पोट-कलम (१) किंवा पोट-कलम (२) खाली न येणाऱ्या कोणत्याही अधिकाऱ्याला किंवा कर्मचाऱ्याला अनुपस्थिति रजा देता येईल.



५८. (१) ज्या प्राधिकार्याने एखाद्या अधिकाऱ्याला अनुपस्थिति रजा दिली असेल त्या प्राधिकार्यास, हंगामी आवश्यक वाटेल तेव्हा व विनियमांच्या अधीन, अनुपस्थिति रजेवर असलेल्या अधिकाऱ्याच्या जागी काम नेमणुका करण्यासाठी एखाद्या व्यक्तीची नेमणूक करता येईल ;

परंतु –

(अ) कलम ४५ अन्वये नेमलेल्या अधिकाऱ्यास एक महिन्याहून अधिक कालावधीसाठी अनुपस्थिति रजा देण्यात आली असेल तेव्हा, त्याच्या जागी काम करण्यासाठी महानगरपालिकेने एखाद्या व्यक्तीची नेमणूक केली पाहिजे आणि नगरपालिका सचिवाच्या जागी काम करण्यासाठी केलेल्या नेमणुकीव्यतिरिक्त, ती <sup>१</sup>[राज्य] शासनाला ताबडतोब कळविली पाहिजे.

(ब) खंड (अ) अन्वये <sup>१</sup>[राज्य] शासनास कळविण्यात आलेली कोणतीही नेमणूक त्यास ना मंजूर करता येईल आणि ती अशा रीतीने <sup>१</sup>[राज्य] शासनाचा नामंजुरीचा आदेश महानगरपालिकेस मिळाल्याच्या तारखेपासून रद्दबातल होईल.

(२) या कलमान्वये कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या किंवा कर्मचाऱ्याच्या जागी काम करण्यासाठी नेमलेली व्यक्ती अशारीतीने काम करताना, असा अधिकारी किंवा कर्मचारी जी कर्तव्ये पार पाडण्यास बांधलेला असेल किंवा ज्या अधिकारांचा वापर करण्यास पात्र असेल किंवा ज्या दायित्वांच्या, निर्बंधांच्या व शर्तीच्या अधीन असेल. तीच कर्तव्ये पार पाडील व त्याच अधिकारांचा वापर करील व त्याच दायित्वांच्या, निर्बंधांच्या व शर्तीच्या अधीन असेल.

#### नगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी यांची अनर्हता

५९. (१) महानगरपालिकेबरोबर, महानगरपालिकेने किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने केलेल्या कोणत्याही संविदेत <sup>३</sup>[ \* \* \* \* ] कोणत्याही व्यक्तीचा स्वतःचा किंवा आपल्या भागीदारामार्फत प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे कोणताही भाग किंवा हितसंबंध असेल तर ती व्यक्ती नगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी म्हणून पदावर राहण्यास अनर्ह असेल. नगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी यांची अनर्हता.

(२) जो कोणताही नगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी उपरोक्त अशा कोणत्याही संविदेत <sup>३</sup>[ \* \* \* ] स्वतः किंवा आपल्या भागीदारामार्फत प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे कोणताही भाग किंवा हितसंबंध संपादन करील, तो नगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी म्हणून असण्याचे बंद होईल व त्याचे पद रिकामे होईल.

(३) महानगरपालिकेबरोबर, महानगरपालिकेने किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने कोणत्याही संविदेत <sup>४</sup>[ \* \* \* ] जो कोणताही भाग किंवा हितसंबंध धारण करण्यास कलम १०, पोट-कलम (२) खंड (ख), उप-खंड (दोन) किंवा (चार) अन्वये पालिका सदस्यास परवानगी आहे व जो धारण केल्यामुळे पालिका सदस्य होण्यास अनर्ह ठरत नाही अशा कोणत्याही भागास किंवा हितसंबंधास या कलमातील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

२ सन १९७७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४२ याच्या कलम ७ (अ) द्वारे “किंवा महानगरपालिकेच्या किंवा महानगरपालिकेने” या मजकुराने सुरू होणारा व “कोणत्याही नोकरीत” या मजकुराने संपणारा मजकूर वगळण्यात आला.

३ वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (ब) द्वारे “किंवा नोकरीत” हे शब्द वगळण्यात आले.

४ वरील अधिनियमाच्या कलम ७ (क) द्वारे हा मजकूर वगळण्यात आला.

महानगरपालिकेचे अधिकारी व कर्मचारी यांच्यावर खटला भरण्यास मंजुरी देणे. <sup>१</sup> [ ५९-अ. कलम ५३ किंवा या अधिनियमाच्या अन्य कोणत्याही तरतुदींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महानगरपालिकेच्या कोणत्याही अधिकाऱ्यांवर किंवा कर्मचाऱ्यांवर खटला भरण्याची मागणी पोलिसांकडून किंवा अन्य कोणत्याही शासकीय अभिकरणाकडून करण्यात आली असेल तर त्यास मंजुरी देण्यास आयुक्त सक्षम असेल. आयुक्त अशा कोणत्याही कार्यवाहीच्या मंजुरीची माहिती महानगरपालिकेच्या पुढील सभेमध्ये महानगरपालिकेला कळवील.]

**स्पष्टीकरण.**—“नगरपालिका अधिकारी” या संज्ञेत, कलम ४० अन्वये नेमलेला परिवहन व्यवस्थापक व कलम ४१ अन्वये परिवहन व्यवस्थापक म्हणून काम करण्यासाठी नेमलेली कोणतीही व्यक्ती यांचा समावेश होतो.

नगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी यांच्यासाठी महानगरपालिकेने पुरवलेल्या जागांचा भोगवटा करणे व त्या सोडण्याची जबाबदारी. **६०.** (१) जो कोणताही नगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी महानगरपालिकेने त्यास राहण्यासाठी पुरवलेल्या कोणत्याही जागेचा भोगवटा करत असेल त्याने—

(अ) महानगरपालिकेकडून सामान्यतः किंवा विशेष बाबतीत विहित करण्यात येतील अशा शर्तीच्या व अटींच्या अधीन, अशा जागेचा भोगवटा केला पाहिजे, आणि

(ब) त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही असले तरी, त्याने महानगरपालिकेच्या नोकरीचा राजीनामा दिल्यावर, त्यास बडतर्फ करण्यात आल्यावर, काढून टाकण्यात आल्यावर किंवा तो सेवानिवृत्त झाल्यावर अशी जागा सोडली पाहिजे किंवा जेव्हा जेव्हा आयुक्तास महानगरपालिकेच्या संमतीने, त्यास तसे करण्यास फर्मावणे आवश्यक व इष्ट आहे असे वाटेल तेव्हा त्याने अशी जागा सोडली पाहिजे.

(२) जी कोणतीही व्यक्ती पोट-कलम (१) अन्वये कोणतीही जागा सोडण्यास बांधलेली असेल किंवा तिला तसे करण्यास फर्मावण्यात आले असेल व तिने तसे करण्यात कसूर केली तर, आयुक्तास अशा व्यक्तीला अशी जागा सोडून देण्याविषयी आदेश देता येईल आणि अशा व्यक्तीने अशा जागेत राहू नये व तीत पुन्हा प्रवेश करू नये म्हणून उपाययोजना करता येतील.

(३) प्रकरण २० अन्वये नेमलेल्या नगरपालिका अधिकाऱ्यांच्या किंवा कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात, या कलमाच्या तरतुदी त्यात “आयुक्त” या शब्दाऐवजी “परिवहन व्यवस्थापक” हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून लागू होतील.

#### प्रकरण चार-अ

#### विनिर्दिष्ट माहिती प्रकट करणे

विनिर्दिष्ट माहिती प्रकट करणे. <sup>२</sup> [ ६०-अ. (१) महानगरपालिका आपले सर्व अभिलेख, अशा रीतीने व अशा नमुन्यात यथोचितरीत्या तालिकाबद्ध करील व त्याची निर्देशसूची तयार करील व प्रसिद्ध करील जेणेकरून, पोट-कलम (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली माहिती महानगरपालिकेला प्रकट करता येईल.

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९ याच्या कलम ४ द्वारे कलम ५९-अ दाखल केले.

२ सन २००७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३३ याच्या कलम ३ द्वारे प्रकरण ४-अ दाखल केले.

(२) माहिती प्रकट करण्याच्या रीतीमध्ये, -

(एक) वृत्तपत्रांमध्ये ;

(दोन) इंटरनेटवर ;

(तीन) महानगरपालिकेच्या मुख्यालयामधील तसेच प्रभाग कार्यालयांमधील सूचना फलकांवर ;

(चार) विहित करण्यात येईल अशा इतर पद्धतीने,

माहिती प्रसिद्ध करण्याचा अंतर्भाव असेल :

परंतु, ज्या भाषेत माहिती उपलब्ध असेल त्या भाषेतच, महानगरपालिका ती माहिती प्रकट करेल.

(३) महानगरपालिकेला पुढील माहिती प्रकट करणे आवश्यक असेल :—

(एक) महानगरपालिकेचा तपशील ;

(दोन) महानगरपालिकेची कार्ये पार पाडण्याच्या प्रयोजनासाठी किंवा तिला सल्ला देण्यासाठी घटित करण्यात आलेली, कोणत्याही नावाने संबोधली जाणारी मंडळे, परिषदा, समित्या व इतर निकाय दर्शविणारे विवरणपत्र-मग त्या मंडळाच्या, परिषदांच्या, समित्यांच्या व इतर निकायांच्या बैठकी जनतेसाठी खुल्या असोत किंवा नसोत अथवा अशा बैठकीची कार्यवृत्ते जनतेला पाहण्यासाठी उपलब्ध असोत किंवा नसोत ;

(तीन) तिच्या अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची निर्देशिका ;

(चार) महानगरपालिकेच्या कोणत्याही कामाकरिता सवलती, परवानगी किंवा प्राधिकारपत्र देण्यासाठी अधिकार प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकाऱ्यांचे तपशील ;

(पाच) प्रत्येक तिमाहीनंतर दोन महिन्यांच्या आत, त्या तिमाहिचा लेखापरीक्षित ताळेबंद, जमा व खर्च, आणि पेशाचा ओघ (Cash Flow) दर्शविणारे वित्तीय विवरणपत्र; आणि वित्तीय वर्ष संपल्यानंतर तीन महिन्यांच्या आत, संपूर्ण वित्तीय वर्षाचे लेखापरीक्षित वित्तीय विवरणपत्र ;

(सहा) महानगरपालिका पुरवत असलेल्या सर्व सेवा दर्शविणारे विवरणपत्र ;

(सात) सर्व योजनांचे तपशील, प्रस्तावित खर्च, पुरविण्यात आलेल्या प्रमुख सेवांसाठी किंवा पार पाडलेल्या कामांसाठी झालेला प्रत्यक्ष खर्च आणि संवितरित केलेल्या रकमांबाबतचा अहवाल ;

(आठ) महानगरपालिकेने पुरविलेल्या प्रमुख सेवांसाठीच्या किंवा पार पाडलेल्या कामांसाठीच्या अर्थसहाय्य कार्यक्रमांचा तपशील आणि अशा कार्यक्रमांसाठीचे लाभार्थी निश्चित करण्याची रीत व निकष ;

(नऊ) महानगरपालिका क्षेत्राच्या विकासाशी संबंधित बृहत योजनेचा, शहर विकास योजनेचा किंवा इतर कोणत्याही योजनेचा तपशील ;

(दहा) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, विनिर्दिष्ट करेल असे, प्रमुख बांधकामांचे तपशील, तसेच बांधकामाचे मूल्य, पूर्ततेचा कालावधी आणि कराराचा तपशील यांबाबतची माहिती ;

(अकरा) महानगरपालिका निधीचा तपशील, म्हणजेच मागील वर्षामध्ये पुढील बाबींद्वारे मिळालेले उत्पन्न :—

(अ) कर, शुल्क, उपकर आणि अधिभार, मालमत्तेतून मिळणारे भाडे, लायसन्स व परवानगी यांतून मिळणारी फी ;

(ब) वसूल न केला गेलेला कर, शुल्क, उपकर आणि अधिभार, मालमत्तेतून मिळणारे भाडे, लायसन्स व परवानगी यांतून मिळणारी फी आणि वसुली न करण्यामागची कारणे ;

(क) राज्य शासनाने वसूल केलेल्या करांचा महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित केलेला हिस्सा आणि महानगरपालिकेला मिळालेली अनुदाने ;

(ड) महानगरपालिकेला नेमून दिलेल्या किंवा तिच्याकडे सोपवलेल्या योजना, प्रकल्प व आराखडे यांच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य शासनाने दिलेली अनुदाने, त्यांचे स्वरूप आणि विनियोगाची मर्यादा ;

(इ) जनतेकडून किंवा अशासकीय अभिकरणांकडून मिळालेल्या देणग्या किंवा अंशदाने यामार्फत उभा केलेला पैसा ;

(बारा) प्रत्येक प्रभागाला नियतवाटप केलेली वार्षिक अर्थसंकल्पीय तरतूद ;

(तेरा) विहित करण्यात येईल अशी इतर माहिती.]

### प्रकरण पाच

#### अत्यावश्यक सेवा

अत्यावश्यक  
सेवेतील  
व्यक्तींनी  
परवानगी-  
शिवाय  
राजीनामा न  
देणे इत्यादी.

६१. (१) अत्यावश्यक सेवेतील कोणत्याही व्यक्तीने—

(अ) आयुक्ताच्या किंवा त्याने याबाबत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या लेखी परवानगीशिवाय, आजारपणामुळे किंवा अपघातामुळे ती आपली कर्तव्ये पार पाडण्यास असमर्थ झाली असेल त्याव्यतिरिक्त अन्य बाबतीत किंवा आयुक्ताने किंवा अशा अधिकाऱ्याने पुरेसे म्हणून स्वीकृत केलेल्या कारणाव्यतिरिक्त अन्य कारणासाठी आयुक्तास निदान दोन महिन्यांची नोटीस दिल्यावाचून आपल्या पदाचा राजीनामा देता कामा नये, आपल्या पदाच्या कर्तव्यातून अंग काढून घेता कामा नये किंवा अशी कर्तव्ये बजाविताना गैरहजर राहता कामा नये, किंवा

(ब) आपली कर्तव्ये बजाविताना हयगय करता कामा नये किंवा ती बजाविण्याचे नाकारता कामा नये किंवा आयुक्ताच्या किंवा अशा अधिकाऱ्याच्या मते अकार्यक्षम असेल अशारीतीने ती जाणून-बुजून बजाविता कामा नये,

(२) प्रकरण २० अन्वये नेमलेल्या अत्यावश्यक सेवेतील व्यक्तीच्या संदर्भात, या कलमाच्या तरतुदी त्यात “आयुक्त” या शब्दाऐवजी “परिवहन व्यवस्थापक” हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून लागू होतील.

६२. कोणत्याही अत्यावश्यक सेवा बजावण्याचे काम बंद पाडण्यामुळे किंवा बंद पडण्यामुळे शहरातील लोकांच्या सुरक्षिततेस किंवा आरोग्यास किंवा त्यांच्या जीवनास अत्यावश्यक असलेल्या सेवा चालू ठेवण्यास बाधा येईल असे <sup>१</sup>[राज्य] शासनाचे मत होईल तर, त्यास, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे असे जाहीर करता येईल की, शहरात आणीबाणीची परिस्थिती निर्माण झाली आहे आणि त्यामुळे अशा अत्यावश्यक सेवांमधील कोणत्याही व्यक्तीने अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा कालावधीपर्यंत, त्यावेळी कोणताही कायदा अंमलात असला किंवा कोणताही करार करण्यात आला असला तरीही ;

आणीबाणी जाहीर करण्याचा <sup>१</sup>[राज्य] शासनाचा अधिकार.

(अ) आजारपणामुळे किंवा अपघातामुळे ती आपली कर्तव्ये बजाविण्यास असमर्थ झाली असेल त्याव्यतिरिक्त अन्य बाबतीत तिने आपल्या पदाच्या कर्तव्यातून अंग काढून घेऊ नये किंवा अशी कर्तव्ये बजाविताना गैरहजर राहू नये.

(ब) आपली कर्तव्ये बजाविताना हयगय करू नये, ती बजाविण्याचे नाकारू नये किंवा <sup>१</sup>[राज्य] शासन याबाबत विनिर्दिष्ट करील अशा अधिकाऱ्यांच्या मते अकार्यक्षम असेल अशारीतीने ती जाणून-बुजून बजावू नये.

### प्रकरण सहा

#### नगरपालिका प्राधिकारी व अधिकारी यांची कर्तव्ये व अधिकार

##### महानगरपालिकेची आवश्यक व स्वेच्छाधीन कर्तव्ये

६३. ज्या साधनांचा वापर करण्यास किंवा ज्या उपाययोजना करण्यास महानगरपालिका कायदेशीररीत्या सक्षम असेल अशा कोणत्याही साधनांचा वापर करून किंवा अशा कोणत्याही उपाययोजना करून पुढीलपैकी प्रत्येक बाबीसाठी वाजवी व पुरेशी तरतूद करणे महानगरपालिकेचे आवश्यक कर्तव्य असेल, त्या बाबी अशा :-

महानगर-पालिकेने तरतूद करावयाच्या बाबी.

(१) शहराच्या सीमा किंवा त्या सीमांमधील फेरफार दर्शवणारी भक्कम सीमा चिन्हे <sup>१</sup>[राज्य] शासन मान्य करील अशाप्रकारे व अशा ठिकाणी उभारणे ;

<sup>१</sup>[(१-अ) सामाजिक व आर्थिक विकासाच्या योजना आखणे ;

(१-ब) नागरी वनीकरण, पर्यावरण संरक्षण व पारिस्थितिकीय गोष्टींना चालना देणे ] ;

(२) शहरातील सर्व सार्वजनिक रस्ते व जागा यावर पाणी शिंपणे, त्यांची झाडलोट व साफ-सफाई करणे आणि तेथून केरकचरा काढून नेणे ;

(३) मलजल, दुर्गंधियुक्त पदार्थ व कचरा गोळा करणे, काढून नेणे, त्याची व्यवस्था व विल्हेवाट लावणे आणि <sup>१</sup>[राज्य] शासनाने तसे फर्मावल्यास असे मलजल, दुर्गंधियुक्त पदार्थ कचरा यांपासून मिश्रखत तयार करणे ;

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

२ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ६५ द्वारे खंड (१-अ) व (१-ब) समाविष्ट केले.

(४) नाल्या व निःसारणाची कामे आणि सार्वजनिक शौचकूप, संडास, मुताऱ्या व तत्सम सोयी बांधणे, सुस्थितीत ठेवणे व त्यांची साफ-सफाई करणे ;

(५) आग विझवण्यासाठी व आगीपासून जीवित व मालमत्ता यांचे संरक्षण करण्यासाठी योग्य त्या उपयंत्रांनी सुसज्ज असे अग्निशामक पथक तयार ठेवणे ;

(६) सांसर्गिक किंवा संक्रामक रोगाने आजारी असलेल्या किंवा अशा रोगाची बाधा झाल्याची शंका असलेल्या व्यक्तींना वेगळे ठेवण्यासाठी व उपचार करण्यासाठी असलेल्या रुग्णालयांसहित सार्वजनिक रुग्णालये व दवाखाने बांधणे किंवा संपादन करणे व ती सुस्थितीत ठेवणे आणि सार्वजनिक वैद्यकीय सहाय्यासाठी आवश्यक असतील अशा अन्य उपाययोजना करणे ;

(७) महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेले सार्वजनिक रस्ते, नगरपालिका बाजार व सार्वजनिक इमारती या ठिकाणी दिवाबत्ती करणे ;

(८) महानगरपालिकेचे कार्यालय व महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेली सार्वजनिक स्मारके, खुल्या जागा व अन्य मालमत्ता सुस्थितीत ठेवणे ;

(९) महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेल्या रस्त्यांना व सार्वजनिक जागांना नाव देणे किंवा त्यांवर क्रमांक घालणे आणि अन्य जागांवर क्रमांक घालणे ;

(१०) उपद्रवकारक व धोकादायक उद्योग किंवा प्रयोग यांचे नियमन व उपशमन करणे ;

(११) प्रेतांची विल्हेवाट लावण्यासाठी जागा ठेवणे, त्या बदलणे व त्यांचे नियमन करणे आणि उक्त प्रयोजनांसाठी नवीन जागांची तरतूद करणे व बेवारशी प्रेतांची विल्हेवाट लावणे ;

(१२) सार्वजनिक बाजार व कत्तलखाने बांधणे किंवा संपादन करणे व ते सुस्थितीत ठेवणे आणि सर्व बाजार व कत्तलखाने यांचे नियमन करणे ;

(१३) कोंडवाडे बांधणे किंवा संपादन करणे व ते सुस्थितीत ठेवणे ;

(१४) \*मुंबई जिल्हा लसटोचणी अधिनियम, १८९२ च्या तरतुदीनुसार लोकांना लस टोचणे ;

१८९२ चा  
मुंबई १.

(१५) प्राथमिक शिक्षणासाठी शाळा चालवणे, त्यांना मदत देणे व त्यांच्यासाठी योग्य जागेची व्यवस्था करणे ;

(१६) रोगट वस्त्यांची सुधारणा, उपद्रवकारक झाडेझुडपे काढून टाकणे व सामान्यपणे सर्व उपद्रवांचे उपशमन करणे ;

(१७) जन्म व मृत्यू यांची नोंदणी ;

\* आता, महाराष्ट्र लसटोचणी अधिनियम, १९६४ (सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम ३७) पहा.

(१८) सार्वजनिक रस्ते, पूल, भुयारी मार्ग, अधःप्रणाल, सेतूमार्ग व तत्सम कामे बांधणे, सुस्थितीत ठेवणे, त्यात फेरफार करणे व ती सुधारणे ;

(१९) रस्ते, पूल व अन्य सार्वजनिक जागा यातील किंवा यावरील अडथळे व पुढे आलेले भाग काढून टाकणे ;

(२०) महानगरपालिकेच्या सर्व पाणीपुरवठा केंद्रांची व्यवस्था, ती सुस्थितीत ठेवणे आणि सार्वजनिक व खाजगी प्रयोजनांसाठी पुरेसा पाणीपुरवठा करण्यासाठी आवश्यक अशी नवीन बांधकामे बांधणे किंवा संपादन करणे ;

(२१) दुर्घर रोगांच्या प्रसारास प्रतिबंध करणे व आळा घालणे ;

(२२) धोक्याच्या इमारती किंवा जागा सुरक्षित करणे किंवा काढून टाकणे ;

(२३) नगरपालिकेच्या साफ-सफाई कर्मचारीवर्गासाठी निवासस्थाने बांधणे व ती सुस्थितीत ठेवणे ;

(२४) या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये असलेली कोणतीही जबाबदारी पार पाडणे ;

(२५) वर विनिर्दिष्ट केलेल्या बाबींसाठी पुरेशी तरतूद करण्याच्या अधीन, दुष्काळाच्या व टंचाईच्या वेळी शहरातील निराश्रित लोकांना मदत देणे व अशा वेळी दुर्भिक्षनिवारक कामे सुरू करणे व ती चालू ठेवणे.

६४. पिसाळलेल्या कुत्र्यांच्या दंशावर औषधोपचार घेण्यासाठी योग्य ठिकाण म्हणून <sup>१</sup> [ राज्य ] पिसाळलेल्या शासन शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे शहरामधील किंवा बाहेरील जी कोणतीही संस्था जाहीर कुत्र्यांच्या करील त्या संस्थेस, तिला लागू असलेल्या नियमानुसार पिसाळलेल्या कुत्र्यांच्या दंशावर उपचार करून दंशावर घेण्यासाठी गरीब लोक जातील व औषधोपचार करून घेतील त्यांच्या पोषणाचा व औषधोपचाराचा खर्च व औषधोपचार करण्यासाठी त्यांचा आवश्यक तो अन्य खर्च महानगरपालिकेने <sup>१</sup> [ राज्य ] शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे महानगर- वेळो-वेळी विहित करील त्या दरानी व त्या शर्तीच्या अधीन राहून दिला पाहिजे ; पालिकेने तरतूद करणे.

परंतु, गरीब व्यक्ती म्हणून, पिसाळलेल्या कुत्र्यांच्या दंशावर उपरोक्त संस्थेत औषधोपचार करून घेण्यासाठी अशा कोणत्याही संस्थेत जाणारी कोणतीही व्यक्ती, अशा संस्थेत तिला दाखल करण्याच्या निकटपूर्वी त्या शहरात निदान एक वर्ष राहत नसेल व ती अशा संस्थेत त्या शहरातून आली नसेल, तर तिच्या पोषणाचा, औषधोपचाराचा व अन्य आवश्यक खर्च देण्यास महानगरपालिका या कलमान्वये जबाबदार असणार नाही.

१ “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द, विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये दाखल करण्यात आला.

वेडे व कुष्ठरोगी यांच्या पोषणासाठी महानगर-पालिकेने तरतूद करणे. ६५. (१) \* फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १८९८, प्रकरण ३४ अन्वये ज्यांच्या बाबतीत बंदिवासात ठेवण्यासंबंधी १८९८ चा ५. आदेश अंमलात नसेल अशा अर्किचन वेड्यांसाठी व शहरातील किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अधिनियमिती अन्वये शहरातून बाहेर नेलेल्या कुष्ठ रोग्यांसाठी योग्य ठिकाण म्हणून <sup>१</sup>[राज्य] शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जाहीर करील अशा शहरातील किंवा शहराबाहेरील कोणत्याही उपचारगृहात, रुग्णालयात किंवा घरात निर्वाहासाठी व उपचारासाठी त्यांच्यापैकी प्रत्येक व्यक्तीसाठी <sup>१</sup>[राज्य] शासन सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे वेळोवेळी विहित करील अशा दरानी, महानगरपालिका पैसे देईल :

परंतु, कोणत्याही वेड्यास किंवा कुष्ठरोग्यास उपरोक्त अशा कोणत्याही उपचारगृहात, रुग्णालयात किंवा घरात दाखल करून घेण्याच्या निकटपूर्वी तो शहरात निदान एक वर्ष राहत नसेल तर, त्यांच्या पोषणासाठी किंवा औषधोपचारासाठी महानगरपालिका या कलमान्वये जबाबदार असणार नाही.

आणखी असे की <sup>१</sup>[राज्य] शासनाने विहित केलेले दर हे, ज्या वेड्यांच्या निर्वाहासाठी व औषधोपचारासाठी महानगरपालिका या कलमान्वये पात्र असेल त्यांच्यापैकी प्रत्येक व्यक्तीच्या निर्वाहाकरिता व औषधोपचाराकरिता आलेल्या एकूण खर्चाच्या निम्म्याहून अधिक असता कामा नये ;

तसेच, भारतीय वेड्यांबाबतचा अधिनियम, १९१२ कलम, ८८ अन्वये न्यायालयाकडे अर्ज करण्यात आला १९१२ चा ५. असेल तेव्हा अशी, वेडी व्यक्ती अर्किचन नाही व अशा वेड्या व्यक्तीचा निर्वाह चालवता येईल अशी तिची संपत्ती आहे किंवा तिचा निर्वाह चालवण्यास कायद्याने बांधलेली व निर्वाह चालवण्याची ऐपत असलेली व्यक्ती आहे हे दाखवण्याची महानगरपालिकेला संधी दिल्यावाचून, अशा वेड्या व्यक्तीच्या निर्वाहाचा खर्च, महानगरपालिकेने देण्याविषयी कोणताही आदेश देता कामा नये.

(२) या कलमान्वये ज्यांच्या निर्वाहासाठी व औषधोपचारासाठी महानगरपालिका जबाबदार आहे अशा वेड्यांना किंवा कुष्ठरोग्यांना ज्यात दाखल करण्यात आले असेल त्या उपचारगृहाच्या, रुग्णालयाच्या किंवा घराच्या प्रभारी अधिकाऱ्याने अशा उपचारगृहात, रुग्णालयात किंवा घरात दाखल केलेल्या अशा प्रत्येक वेड्याच्या व कुष्ठरोग्यांच्या पोषणासाठी व औषधोपचारासाठी केलेल्या खर्चाचा स्पष्ट हिशेब ठेवला पाहिजे, व त्या हिशेबाची एक प्रत महानगरपालिकेस पुरवली पाहिजे.

महानगर-पालिकेस स्वेच्छा निर्णयानुसार, तरतूद करता येईल अशा बाबी. ६६. महानगरपालिकेस स्वेच्छानिर्णयानुसार, पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणत्याही बाबींसाठी वेळोवेळी पूर्णतः किंवा अंशतः तरतूद करता येईल :-  
(१) ज्या व्यक्ती अपंग किंवा आजारी आहेत किंवा बऱ्या होण्यासारख्या नाहीत अशा व्यक्तींची काळजी घेण्यासाठी किंवा आंधळे, बहिरे, मुके किंवा अन्यथा विकलांग व्यक्ती किंवा अंधू बालके यांची काळजी घेण्यासाठी व त्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी शहरात किंवा शहराबाहेर संस्था स्थापन करणे, चालवणे किंवा तिची व्यवस्था ठेवणे ;

\* आता फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ (१९७४ चा २) पहा.

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.



- १[(१-अ) गलिच्छ वस्त्यांची सुधारणा व त्यांचा दर्जा वाढवणे ;
- (१-ब) नागरी क्षेत्रातील गरिबी कमी करणे ;
- (१-क) कोंडवाडे उघडणे व प्राण्यांना क्रूरतेने वागविण्यास प्रतिबंध करणे ;
- (१-ड) धर्मसंस्करणीचे नियमन ;]
- (२) प्रसूतिगृहे व बाल कल्याण केंद्र स्थापन करणे, चालवणे किंवा त्यांची व्यवस्था ठेवणे ;
- (३) गर्भवती स्त्रियांसाठी किंवा अंगावर पाजणाऱ्या मातांसाठी किंवा बालकांसाठी किंवा शाळकरी मुलांसाठी दुधाची तरतूद करणे ;
- (४) पाणी, अन्न किंवा औषधिद्रव्ये यांची तपासणी किंवा पृथक्करण करण्याकरिता किंवा रोग शोधून काढण्याकरिता किंवा सार्वजनिक आरोग्यासंबंधी संशोधन करण्याकरिता रासायनिक किंवा अणुजीवशास्त्रीय प्रयोगशाळा स्थापन करणे, चालविणे किंवा त्यांची व्यवस्था ठेवणे ;
- (५) पोहण्याचे तलाव, धुण्याच्या सार्वजनिक जागा, सार्वजनिक स्नानगृहे व सार्वजनिक आरोग्य सुधारण्याच्या हेतू असलेल्या अन्य संस्था ;
- (६) शहरातील रहिवाशांच्या हितासाठी दूध व दुधापासून तयार होणारे पदार्थ यांचा पुरवठा, व वाटप व त्याबाबत प्रक्रिया करण्यासाठी दुग्धशाळा किंवा दुग्धशाळा प्रक्षेत्रे ;
- (७) सार्वजनिक रस्त्यांवर किंवा सार्वजनिक ठिकाणी माणसांसाठी पिण्याच्या पाण्याचे नळ व जनावरांसाठी पाण्याचे हौद बांधणे व ते सुस्थितीत ठेवणे ;
- (८) सडकांच्या बाजूस व अन्य ठिकाणी झाडे लावणे व त्यांची निगा ठेवणे ;
- (९) लोकांसाठी संगीताची तरतूद करणे ;
- (१०) सार्वजनिक उद्याने, बागा, क्रीडांगणे व मनोरंजनासाठी जागा यांची तरतूद करणे ;
- (११) प्रदर्शने, व्यायामाचे किंवा अन्य खेळांचे सामने भरवणे ;
- (१२) शहरातील निवासगृहे, छावणीची मैदाने व विश्रामगृहे यांचे विनियमन ;
- (१३) रुग्णवाहिका सेवेची व्यवस्था ;
- (१४) नाट्यगृहे, विश्रामगृहे व अन्य सार्वजनिक इमारती बांधणे, स्थापन करणे व त्या सुस्थितीत ठेवणे.
- (१५) टंचाईच्या काळात जीवनावश्यक वस्तूंची विक्री करण्याकरिता दुकाने किंवा विक्री केंद्रे स्थापन करणे किंवा चालवणे ;

१ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ६६ द्वारे “खंड (१-अ) ते खंड (१-ड)” समाविष्ट केले.

(१६) नगरपालिका अधिकाऱ्यांसाठी व कर्मचाऱ्यांसाठी निवासस्थाने बांधणे किंवा खरेदी करणे व ती सुस्थितीत ठेवणे ;

(१७) <sup>१</sup>[ \* \* \* ] नगरपालिका कर्मचाऱ्यांना घरबांधणीसाठी महानगरपालिकेकडून विहित करण्यात येतील अशा अटीच्या व शर्तीच्या अधीन कर्जे देणे ;

(१८) नगरपालिका कर्मचाऱ्यांच्या किंवा त्यांच्या कोणत्याही वर्गाच्या कल्याणासाठी अन्य कोणत्याही उपाययोजना करणे ;

(१९) वीजशक्ती किंवा गॅस पुरवण्याकरिता कोणतेही उपक्रम खरेदी करणे किंवा जनतेच्या सर्वसाधारण हिताकरता असा कोणताही उपक्रम सुरू करणे किंवा त्यास अर्थसहाय्य देणे ;

(२०) शहरात किंवा शहराबाहेर लोकांची किंवा मालाची ने-आण करण्यासाठी छोटे लोहमार्ग, ट्राम मार्ग बांधणे बिनरुळाच्या ट्रामगाड्या खरेदी करणे, किंवा मोटार परिवहनाच्या सोयी संघटित करणे व वरील सर्व गोष्टी सुस्थितीत राखणे किंवा त्यांची व्यवस्था पाहणे.

(२१) कलम ६३, खंड (१५) मध्ये उल्लेख केलेल्या उद्दिष्टांव्यतिरिक्त अन्य शैक्षणिक उद्दिष्टे पार पाडणे व शहरातील किंवा शहराबाहेरील शैक्षणिक परिसंस्थांना अनुदाने देणे ;

(२२) ग्रंथालये, संग्रहालये व कलादालने, वनस्पती-संग्रहालये किंवा प्राणी संग्रहालये स्थापन करणे, ती सुस्थितीत राखणे किंवा त्यांना मदत देणे आणि त्यांच्यासाठी इमारती खरेदी करणे किंवा बांधणे ;

(२३) प्राण्यासाठी अपंगालये किंवा रुग्णालये बांधणे किंवा चालवणे ;

(२४) उपद्रव देणाऱ्या पक्षांचा किंवा प्राण्यांचा किंवा जीवजंतूंचा नाश करणे व भटकणाऱ्या किंवा मालक नसलेल्या कुत्र्यांना अटकावून ठेवणे किंवा त्यांचा नायनाट करणे ;

(२५) शहरातील लोकांच्या दुःखनिवारणासाठी किंवा सार्वजनिक कल्याणासाठी उभारलेल्या कोणत्याही सार्वजनिक निधीस अंशदान देणे ;

(२६) उल्लेखनीय व्यक्तींना देण्यासाठी मानपत्रे तयार करणे किंवा ती त्यांना देणे ;

(२७) विवाह नोंदणी ;

(२८) जीवनविषयक आकडेवारीची नोंद अचूकपणे करण्यास साह्यभूत ठरेल अशा प्रकारची माहिती देण्याबद्दल बक्षिसे देणे ;

(२९) कोणत्याही वृत्तिधारी दंडाधिकाऱ्याचे न्यायालय चालवण्याच्या संबंधात वेतन व भत्ते, भाडे व अन्य खर्च किंवा अशा खर्चाचा कोणताही भाग देणे ;

---

१ “चारशे रुपयांहून अधिक नसेल इतके मासिक वेतन मिळणाऱ्या” हा मजकूर सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७ च्या कलम २ द्वारे वगळण्यात आला.

(३०) चराई क्षेत्रे संपादन करणे व ती सुस्थितीत राखणे व गुरांच्या पैदाशीसाठी वळू ठेवणे व त्यांची निगा राखणे ;

(३१) मलजलाची विल्हेवाट लावण्याकरता प्रक्षेत्रे किंवा कारखाने स्थापन करणे व ते सुस्थितीत राखणे ;

(३२) महानगरपालिकेने मान्य केलेल्या सामान्य पद्धतीनुसार जागांत किंवा जागांच्या उपयोगाकरिता त्या जागांतील मलजल महानगरपालिकेच्या नियंत्रणाखालील नाल्यांमध्ये नेऊन सोडण्यासाठी पात्रे, जोडणीकामे, नळ व अन्य कोणतीही उपकरणे पुरवणे, तयार करणे व ती सुस्थितीत राखणे.

(३३) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदी, नियम, उपविधी, विनियम किंवा स्थायी आदेश यांच्या उल्लंघनासंबंधी माहिती देण्याबद्दल बक्षिसे देणे ;

(३४) कोणत्याही क्षेत्रात – मग तेथे पूर्वीच इमारती बांधलेल्या असोत किंवा नसोत – नवीन सार्वजनिक रस्ते आखणे आणि त्या प्रयोजनासाठी जमीन संपादन करणे आणि अशा रस्त्याला किंवा रस्त्यांना लागून इमारती बांधण्याकरिता किंवा त्यांच्या अंगणाकरिता आवश्यक असलेली जमीन संपादन करणे ;

(३५) गरीब व कामगार वर्गासाठी राहण्यास योग्य अशी घरे बांधणे किंवा खरेदी करणे व ती सुस्थितीत राखणे किंवा अशा घरांची तरतूद करण्याची आवड असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस किंवा संस्थेस किंवा संघास कर्जे किंवा अन्य सवलती देणे ;

(३६) निराश्रित किंवा गृहहीन व्यक्तींसाठी आश्रयस्थानांची व गरिबांसाठी कोणत्याही स्वरूपाच्या मदतीची तरतूद करणे ;

(३७) भाड्याच्या वाहनांसाठी किंवा गाड्यांसाठी वापरण्यात येणारे घोडे, तट्टे किंवा गुरे यांच्यासाठी किंवा दुभत्या गुरांसाठी आरोग्यप्रद तबेले किंवा गोठे बांधणे किंवा खरेदी करणे व ते सुस्थितीत ठेवणे ;

(३८) इमारतीचे किंवा जमिनीचे भूमापन ;

(३९) शहरातील जनतेवर ओढवलेली कोणतीही आपत्ती दूर करण्यासाठी उपाययोजना करणे ;

(४०) स्थानिक स्वयंशासन संस्था, मुंबई हिच्या निधीस अंशदान देणे ;

<sup>१</sup>[(४१) कोणतेही सार्वजनिक स्वागत समारंभ किंवा करमणुकीचे कार्यक्रम यांसाठी कोणतेही अंशदान देणे ;

परंतु असे की, कोणत्याही शासकीय वर्षामध्ये अशा अंशदानापोटी केलेला एकूण खर्च, पंचवीस हजार रुपये किंवा राज्य शासन याबाबतीत शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या अधिसूचनेद्वारे वेळोवेळी विनिर्दिष्ट करील अशी त्यापेक्षा मोठी रक्कम, यापेक्षा अधिक असता कामा नये ; ]

---

१ खंड (४१) हा सन १९७७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४२, कलम ८ द्वारे मूळ खंडाऐवजी दाखल करण्यात आला.

<sup>१</sup>[(४१-अ) राज्य शासनाच्या पूर्वमंजूरीने व राज्य शासन ज्या अटी व शर्ती लादिल त्यास अधीन राहून कत्तलखाना चालविण्यासाठी अथवा उभारण्यासाठी किंवा या अधिनियमान्वये किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यान्वये महानगरपालिकेवर लादलेली कोणतीही कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी महानगरपालिकेला उपयुक्त ठरतील अशा इतर कोणत्याही सेवांची शहरात तरतूद करण्यासाठी स्थापन केलेल्या किंवा स्थापन करावयाच्या, मर्यादित दायित्व असलेल्या, कोणत्याही कंपनीच्या किंवा सहकारी संस्थेच्या भागभांडवलास अंशदान देणे.]

(४२) सार्वजनिक सुरक्षितता, आरोग्य, सोय किंवा शिक्षण यांचे संवर्धन होण्याचा संभव असेल अशी यात यापूर्वी खास निर्दिष्ट न केलेली कोणतीही उपाययोजना करणे.

कामे  
अभिकरणांनी  
पार पाडणे.

<sup>२</sup>[६६-अ. या अधिनियमान्वये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य कायद्यान्वये महानगरपालिकेवर कोणतेही कर्तव्य लादण्यात आले असेल किंवा कोणतेही काम तिला नेमून देण्यात आलेले असेल, किंवा राज्य शासनाकडून किंवा एखाद्या इतर प्राधिकरणाकडून एखादी योजना राबवण्याचे काम महानगरपालिकेकडे सोपविण्यात आलेले असेल त्या बाबतीत,—

(एक) महानगरपालिकेला स्वतःच अशी कर्तव्ये पार पाडता येतील किंवा अशी कामे करता येईल, किंवा अशा योजना राबवता येतील ; किंवा

(दोन) राज्य शासन देईल अशा निदेशाच्या आणि ठरवून देईल अशा अटीच्या व शर्तीच्या अधीन राहून कोणत्याही अभिकरणाकरवी ती पार पाडण्याची, करण्याची किंवा राबवण्याची व्यवस्था करता येईल ;

परंतु, महानगरपालिकेला अशा अभिकरण व्यवस्थेसाठी, राज्य शासन ठरवून देईल अशा अटीशी व शर्तीशी विसंगत नसलेल्या अटी व शर्तीदेखील विनिर्दिष्ट करता येतील.]

### निरनिराळ्या नगरपालिका प्राधिकाऱ्यांची कामे

निरनिराळ्या नगरपालिका प्राधिकाऱ्यांची कामे. ६७. (१) निरनिराळ्या नगरपालिका प्राधिकाऱ्यांची कामे, या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार विशेष रीतीने विहित करण्यात येतील अशी असतील.

कामे. (२) या अधिनियमात अन्यथा स्पष्टपणे तरतूद करण्यात आली असेल त्याव्यतिरिक्त, शहरातील पालिका शासन महानगरपालिकेमध्ये निहित असेल.

१ खंड (४१-अ) हा सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६८, कलम २ द्वारे समाविष्ट करण्यात आला.

२ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ६७ द्वारे “कलम ६६-अ” समाविष्ट केले.

(३) जेव्हा जेव्हा या अधिनियमात स्पष्टपणे तसा निदेश देण्यात आला असेल तेव्हा तेव्हा महानगरपालिकेच्या किंवा स्थायी समितीच्या मान्यतेस किंवा मंजुरीस अधीन राहून, तसेच या अधिनियमान्वये किंवा त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य अधिनियमान्वये घातलेले अन्य सर्व निर्बंध, मर्यादा व शर्ती यांस अधीन राहून, या अधिनियमाच्या तरतुदींची व त्यावेळी अंमलात असलेल्या ज्या कोणत्याही अन्य अधिनियमान्वये महानगरपालिकेकडे कोणतेही कर्तव्य सोपवले असेल किंवा कोणताही अधिकार प्रदान केला असेल त्या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी असलेला संपूर्ण कार्यकारी अधिकार आयुक्ताकडे निहित असेल ; तसेच त्याने –

(अ) या अधिनियमान्वये किंवा त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य कायद्यान्वये त्याच्याकडे विनिर्देशपूर्वक सोपवलेली सर्व कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत व प्रदान केलेल्या सर्व अधिकारांचा वापर केला पाहिजे ;

(ब) नगरपालिका सचिव व नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षक व त्यांच्या प्रत्यक्ष हाताखाली काम करणारे अधिकारी व कर्मचारी यांच्या व्यतिरिक्त अन्य सर्व नगरपालिका अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची कर्तव्ये विहित केली पाहिजेत, आणि त्यांच्या कृत्यांवर व कार्यवाहीवर पर्यवेक्षण व नियंत्रण ठेवले पाहिजे, आणि विनियमांस अधीन राहून, उक्त अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची सेवा, वेतन, विशेषाधिकार व भत्ते यासंबंधीचे सर्व प्रश्न निकालात काढले पाहिजेत ;

(क) कोणत्याही आणीबाणीच्या परिस्थितीत, जनतेच्या सेवेसाठी किंवा सुरक्षिततेसाठी किंवा महानगरपालिकेच्या मालमत्तेच्या संरक्षणासाठी अशा आणीबाणीच्या परिस्थितीमुळे त्यास समर्थनीय किंवा आवश्यक वाटेल अशी तातडीची कार्यवाही त्यास या अधिनियमान्वये दुसऱ्या एखाद्या नगरपालिका प्राधिकाऱ्याच्या किंवा [राज्य] शासनाच्या मंजुरी, मान्यता किंवा प्राधिकाराशिवाय करता येत नसली तरीही अशी कार्यवाही केली पाहिजे ;

परंतु, आयुक्ताने त्याने केलेली कार्यवाही, त्याबाबतची कारणे आणि या अधिनियमाच्या तरतुदीन्वये चालू अर्थसंकल्पीय अनुदानात समाविष्ट नसलेला जो कोणताही खर्च अशा कार्यवाहीमुळे झाला असेल किंवा होण्याचा संभव असेल तो खर्च याविषयीचे प्रतिवृत्त स्थायी समिती व महानगरपालिका यांच्याकडे ताबडतोब पाठविले पाहिजे.

(ड) या अधिनियमान्वये परिवहन व्यवस्थापकाकडे सोपविलेली कर्तव्ये व प्रदान केलेले अधिकार त्याच्या अनुपस्थितीत किंवा त्याने अशी कर्तव्ये पार पाडण्यात किंवा अशा अधिकारांचा वापर करण्यात कसूर केल्यास, पार पाडले पाहिजेत व वापरले पाहिजेत.

---

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये “प्रातिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द दाखल करण्यात आला.

(४) जेव्हा जेव्हा या अधिनियमात स्पष्टपणे तसा निदेश देण्यात आला असेल तेव्हा तेव्हा, महानगरपालिकेच्या किंवा परिवहन समितीच्या मान्यतेस अधीन राहून, तसेच या अधिनियमान्वये किंवा त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये घातलेले अन्य सर्व निर्बंध, मर्यादा व शर्ती यांस अधीन राहून, प्रकरण २० च्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्यास आवश्यक असलेले संपूर्ण कार्यकारी अधिकार परिवहन व्यवस्थापकाकडे निहित असतील ; तसेच त्याने —

(अ) या अधिनियमान्वये त्याच्याकडे विशेषरित्या सोपविलेली सर्व कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत व प्रदान केलेल्या सर्व अधिकारांचा वापर केला पाहिजे आणि परिवहन समिती त्यास फर्मावील अशी परिवहन उपक्रमांच्या संबंधातील अन्य कर्तव्ये पार पाडली पाहिजेत ;

(ब) प्रकरण २० अन्वये नियुक्त केलेल्या सर्व नगरपालिका अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची कामे विहित केली पाहिजेत व त्यांच्या कृत्यांवर व कामांवर पर्यवेक्षण व नियंत्रण ठेवले पाहिजे आणि विनियमांस अधीन राहून, उक्त अधिकाऱ्यांची व कर्मचाऱ्यांची सेवा, वेतन, विशेषाधिकार व भत्ते यासंबंधीचे सर्व प्रश्न निकालात काढले पाहिजेत ;

(क) आणीबाणीच्या परिस्थितीत, मानवी जीविताच्या किंवा महानगरपालिकेच्या मालमत्तेच्या संरक्षणासाठी किंवा परिवहन उपक्रमाने जनतेसाठी तरतूद केलेली सेवा चालू ठेवण्यासाठी अशा आणीबाणीच्या परिस्थितीमुळे त्यास समर्थनीय किंवा आवश्यक वाटेल अशी तातडीची कार्यवाही केली पाहिजे ; असे केल्यावर, त्याने आपण केलेली कार्यवाही, त्याबाबतची कारणे आणि या अधिनियमाच्या तरतुदीन्वये अर्थसंकल्पीय अनुदानात समाविष्ट नसलेला जो कोणताही खर्च अशा कार्यवाहीमुळे झाला असेल किंवा होण्याचा संभव असेल, तो खर्च याविषयीचे प्रतिवृत्त परिवहन समितीकडे ताबडतोब पाठविले पाहिजे.

पर्यावरणाच्या  
स्थितीबाबत  
अहवाल.

१[६७ अ. आयुक्त, शहरातील पर्यावरणाच्या स्थितीबाबतचा, राज्य शासनाकडून वेळोवेळी विहित करण्यात येतील अशा बाबींचा समावेश असलेला, लगतपूर्ववर्ती सरकारी वर्षासंबंधीचा अहवाल शासनाकडून वेळोवेळी विहित करण्यात येईल अशा पद्धतीने दर वर्षी ३१ जुलै पूर्वी महानगरपालिकेसमोर ठेवील.]

आयुक्ताने  
अन्य कायदां-  
खालील  
महानगर-  
पालिकेच्या  
अधिकारांचा  
वापर करणे  
व कर्तव्ये  
पार पाडणे.

६८. (१) त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये महानगरपालिकेला प्रदान केलेले किंवा तिच्याकडे सोपविलेले किंवा तिच्यामध्ये निहित असलेले कोणतेही अधिकार, कर्तव्ये व कामे, अशा कायदांच्या तरतुदींच्या व महानगरपालिका घालील अशा निर्बंधांच्या मर्यादांच्या व शर्तीच्या अधीन आयुक्ताने वापरले पाहिजेत, बजावली पाहिजेत व केली पाहिजेत.

(२) आयुक्तास, स्थायी समितीच्या मान्यतेने, लेखी आदेशाद्वारे, कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्यास आयुक्ताच्या नियंत्रणाखाली व त्याच्या पुनर्रीक्षणाच्या आणि त्यास विहित करणे योग्य वाटेल अशा कोणत्याही शर्तीच्या व मर्यादांच्या अधीन, अशा कोणत्याही अधिकाराचा वापर करण्यास, कर्तव्य किंवा काम बजावण्यास किंवा काम करण्यास अधिकार देता येतील.

१ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ६८ द्वारे “कलम ६७ ब” समाविष्ट केले.

६९. (१) पोट-कलमे (२) व (३) च्या तरतुदींच्या अधीन, या अधिनियमाच्या तरतुदीपैकी कोणत्याही तरतुदीन्वये किंवा तदनुसार आयुक्त किंवा परिवहन व्यवस्थापक यास प्रदान केलेले किंवा त्याच्याकडे सोपवलेले किंवा त्याच्यामध्ये निहित असलेले कोणतेही अधिकार, कर्तव्ये किंवा कामे ही, आयुक्त किंवा परिवहन व्यवस्थापक याबाबत लेखी आदेशाद्वारे सामान्यपणे किंवा विशेषरित्या ज्याला अधिकार प्रदान करील अशा कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्यास यथास्थिती, आयुक्ताच्या किंवा परिवहन व्यवस्थापकाच्या नियंत्रणाखाली व त्याच्या पुनर्रीक्षणाच्या व नियमाद्वारे विहित करण्यात येतील अशा किंवा या अधिनियमाच्या तरतुदींशी किंवा नियमांशी विसंगत नसेल अशा रीतीने त्यास विहित करणे योग्य वाटेल अशा शर्तीच्या व मर्यादांच्या अधीन वापरता येतील, बजावता येतील, किंवा करता येतील, आणि कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्यास अशा रीतीने अधिकार प्रदान करण्यात येतील त्या मर्यादेपर्यंत या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीत आलेल्या “आयुक्त” व “परिवहन व्यवस्थापक” या शब्दात अशा अधिकाऱ्याचा समावेश होतो असे मानले जाईल.

नगरपालिका  
अधिकाऱ्यांना  
आयुक्ताचे  
किंवा  
परिवहन  
व्यवस्थापकाचे  
काही  
अधिकार  
इत्यादींचा  
वापर  
करण्यास  
अधिकार  
प्रदान करता  
येईल.

(२) आयुक्तास पुढील कोणतीही कलमे, पोट-कलमे व खंड या खालील त्याचे अधिकार, कर्तव्ये किंवा कामे यावर परिणाम करणारा पोट-कलम (१) खालील आदेश स्थायी समितीच्या पूर्व मान्यतेशिवाय देता येणार नाही :-

१० (१) (ज), १२ (१), १८ (१), २६ (२), ४३ (२), ४३ (४), ४३ (५), ५१ (२), ६७ (३) (ख), ६७ (३) (ग), ६७ (३) (घ), ७१ (२), ७३, ७७, ७८ (१), ८५, ८६, ८७, ९०, ९२, (२), ९४, ९५, १२१, १२२, १२५, १२६, १३० (१) (ख), १३१ (१), १३४, १३७, १४४, १५२, १५४, १६०, १७४, १७६, १७७, १८८, १९५, १९६, १९७, २०१, २०५, २०७, २०८, २०९, २१०, २१२, २१३, २१४, २१६, २२०, २२४, २३२, २४३, २६८, २६९, २७०, २७२, (२), २७३, २७४, २७५ (१), २७७, २७८, २८१, २९८, ३००, ३०१, ३०३, ३०४, ३०५, ३१०, ३१७, ३१९, ३२१, ३२२, ३२३, ३२४, ३२५, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३२, ३६३, ३६४, ३७१ (२), ३७३, ३८६ (२), ४३९ (३), ४३९ (४), ४४१, ४४२, ४४५, ४४६, पोट-कलम (१) चा खंड (क) व्यतिरिक्त ४८१.

(३) परिवहन व्यवस्थापकास पुढील कोणत्याही तरतुदीखालील त्याचे अधिकार, कर्तव्ये व कामे यांवर परिणाम करणारा पोट-कलम (१) खालील आदेश परिवहन समितीच्या पूर्वमान्यतेशिवाय देता येणार नाही :-

४३ (५), ६७ (४) (ख), ६७ (४) (ग), ७१ (२), ७३, ९७, ३४४, ३४६, ३४८, ३५४, ३५५, ३५६, ३५८, ३६२, पोट-कलम (१), खंड (क) व्यतिरिक्त ४८१.

महानगर- पालिकेला स्थायी समिती इत्यादीकडून कामकाज इत्यादीचे उतारे मागवता येतील.

७०. महानगरपालिकेस, कोणत्याही वेळी या अधिनियमान्वये रचना करण्यात आलेल्या कोणत्याही समितीच्या किंवा उप-समितीच्या कोणत्याही कामकाजाचा कोणताही उतारा मागवता येईल, आणि अशा कोणत्याही समितीला किंवा उप-समितीला या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार ज्या बाबतीत अधिकार प्रदान करण्यात आला असेल अशा कोणत्याही बाबीसंबंधी किंवा संबंधात कोणतेही विवरण, विवरणपत्र, लेखा किंवा प्रतित्त मागवता येईल ; आणि यथास्थिती, अशा समितीने किंवा उप-समितीने अशी प्रत्येक मागणी गैरवाजवी विलंब न लावता पुरी केली पाहिजे.

७१. (१) महानगरपालिकेस, कोणत्याही वेळी, पुढील गोष्टी करण्याविषयी आयुक्तास फर्मावता येईल -

महानगर- पालिकेस दस्तऐवज सादर करण्यास आणि विवरणे, प्रतित्त इत्यादी पुरवण्याविषयी आयुक्ताला फर्मावता येईल.

(अ) आयुक्त या नात्याने त्याच्या कब्जात असलेला किंवा त्याच्या नियंत्रणाखाली असलेला किंवा त्याच्या कार्यालयात किंवा त्याच्या हाताखालील कोणत्याही नगरपालिका अधिकाऱ्याच्या किंवा कर्मचाऱ्याच्या कार्यालयात अभिलिखित किंवा दप्तरदाखल केलेला कोणताही अभिलेख, पत्रव्यवहार, नकाशा किंवा अन्य दस्ताऐवज सादर करणे ;

(ब) या अधिनियमाची अंमलबजावणी किंवा शहराच्या पालिका प्रशासनाशी संबद्ध असलेल्या कोणत्याही बाबीसंबंधीचे कोणतेही विवरण, नकाशा, अंदाज, विवरणपत्र, लेखा किंवा आकडेवारी पुरवणे ;

(क) या अधिनियमाची अंमलबजावणी किंवा शहराचे पालिका शासन यासंबंधीच्या कोणत्याही विषयावर प्रतित्त स्वतः पुरवणे किंवा आपल्या हाताखालील कोणत्याही अधिकाऱ्याकडून असे प्रतित्त मिळवून ते आपल्या अभिप्रायासह पुरवणे.

(२) यात यापुढे तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, आयुक्त अशा प्रत्येक मागणीचे गैरवाजवी विलंब न लावता अनुपालन करील आणि अशा कोणत्याही मागणीच्या अनुरोधाने आयुक्ताने दिलेला कोणताही आदेश पाळणे हे प्रत्येक नगरपालिका अधिकाऱ्याचे व कर्मचाऱ्याचे अवश्य कर्तव्य असेल :

परंतु, पूर्वोक्त अशी मागणी करण्यात आल्यावर, तिचे तत्काळ अनुपालन केल्यास ते महानगरपालिकेच्या किंवा जनतेच्या हितास बाधक होईल असे आयुक्ताने जाहीर केल्यास त्याने तसे जाहीर केल्यानंतर, महानगरपालिकेची दुसरी सर्वसाधारण सभा ज्या वेळी भरेल त्यापेक्षा उशिरा नसेल इतक्या मुदतीपर्यंत त्याने असे अनुपालन लांबणीवर टाकणे कायदेशीर असेल.

(३) जर अशा सभेत किंवा त्यानंतरच्या कोणत्याही सभेत महानगरपालिका अशी मागणी पुन्हा करील व त्याही वेळेस आयुक्तास तिचे अनुपालन करणे इष्ट वाटत नसेल तर, त्याने तसे जाहीर केले पाहिजे, आणि त्यानंतर महानगरपालिकेने एक सदस्य निवडून देणे कायदेशीर असेल व असा सदस्य, महापौर व स्थायी समितीचा सभापती यांची मिळून किंवा महापौर स्थायी समितीचा सभापतीही असल्यास, महापौर व स्थायी समितीने आपल्या सदस्यांमधून निवडून दिलेला एक सदस्य यांची मिळून एक समिती बनवण्यात येईल व यात यापुढे तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, अशी समिती तिला उघड करण्यात येतील असे दस्तऐवज व बाबी आणि त्यांचा आशय गुप्त ठेवील ; आणि आयुक्तास माहीत असलेले त्याच्या नियंत्रणाखाली असलेले किंवा त्यास उपलब्ध असलेले व अशा मागणीत समाविष्ट असलेले सर्व लेख व बाबी अशा समितीस माहीत करून देण्यास व उघड करण्यास तो बांधलेला असेल.



(४) अशा समितीने अशा रीतीने तिच्यापुढे ठेवलेल्या माहितीची, लेखाची व बाबींची दखल घेतल्यानंतर, अशा सर्व बाबी किंवा त्याचा एखादा भाग आणि असल्यास कोणता भाग महानगरपालिकेला उघड करावा किंवा कसे किंवा ठरावीक मुदतीपर्यंत गुप्त ठेवावा किंवा कसे यासंबंधी मतभेद असल्यास, बहुमताने निर्णय केला पाहिजे. समितीचा असा निर्णय निर्णायक असेल आणि तो महानगरपालिकेस तिच्या पुढील सर्वसाधारण सभेच्या वेळी कळवण्यात येईल, आणि त्यावेळी आयुक्तास महानगरपालिकेकडून तसे करण्याविषयी आदेश होईल तेव्हा समितीचा निर्णय अंमलात आणण्यासाठी आवश्यक असतील तसे दस्तऐवज हजर करणे व कोणतेही प्रतिवृत्त किंवा निवेदन करणे त्यास बंधनकारक असेल.

(५) पोट-कलम (१) ते (४) यांच्या तरतुदी परिवहन उपक्रमाशी संबंधित असलेल्या बाबींना लागू करताना, अशा तरतुदी, जणू त्यात “आयुक्त” या शब्दाऐवजी “परिवहन व्यवस्थापक” हे शब्द व “स्थायी समिती” या शब्दाऐवजी “परिवहन समिती” हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून अंमलात येतील.

७२. कलम ८६, पोट-कलम (२) किंवा कलम ३५५, पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या बाबीव्यतिरिक्त, अधिकारांचा कोणत्याही नगरपालिका प्राधिकारी, ज्यात खर्च अंतर्भूत असेल अशा या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार, वापर करणे त्याला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करताना किंवा त्याच्याकडे सोपवलेले कोणतेही कर्तव्ये हे महानगर-पालिकेने पार पाडताना, पुढील शर्तीच्या अधीन असेल — आवश्यक

(अ) ज्या सरकारी वर्षात अशा अधिकारांचा वापर केला असेल किंवा असे कर्तव्य पार पाडले असेल त्या वर्षात, असा खर्च जितपत करावयाचा असेल तितपत, त्या खर्चासाठी चालू अर्थसंकल्पीय अनुदानात अशा खर्चाची तरतूद केलेली असली पाहिजे ; आणि खर्चास मंजुरी देण्याच्या अधीन असणे.

(ब) अशा अधिकारांचा वापर केल्यामुळे किंवा असे कर्तव्य पार पाडल्यामुळे असे सरकारी वर्ष संपल्यानंतर कोणत्याही कालावधीसाठी किंवा कोणत्याही वेळी खर्च करावा लागणार असेल किंवा खर्च होण्याचा संभव असेल तर, अशा खर्चाचे दायित्व पत्करण्यापूर्वी महानगरपालिकेची मंजूरी घेतलेली असली पाहिजे.

### १। कार्यालयीन कर्तव्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध

नागरिकांचा जाहीरनामा. २०१० याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आंत, नागरिकांची सनद, सर्वसाधारण जनतेला अशा सुविधा किंवा सेवा पुरविण्यासाठी काल मर्यादेसह, महानगरपालिका कार्यालयाने किंवा विभागाने दिलेल्या सुविधा किंवा सेवा यांची यादी तयार करून प्रसिद्ध करील. २०११ चा महा. २९.

(२) नागरिकांच्या सनदेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीमध्ये, संबंधित प्राधिकाऱ्यांकडून कोणताही अंतिम निर्णय घेण्यात आला नाही तर, आवश्यक ती कार्यवाही न केल्याबद्दल त्यांना जबाबदार धरले जाईल आणि संबंधित अधिनियम, नियम किंवा विनियम यांमध्ये उल्लेखिलेली कारवाई त्यांच्यावर करण्यात येईल.

७२-ब. (१) आयुक्त, त्याच्या हाताखाली काम करणाऱ्या, त्याला दुय्यम असणाऱ्या अधिकाऱ्यांकडे अंतिम निर्णय घेण्यासाठी सोपविण्यात आलेल्या अधिकारांची यादी प्रसिद्ध करील. अधिकार सोपवणे.

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९ याच्या कलम ५ द्वारे हे शीर्षक व कलम ७२-अ ते ७२-ड दाखल केले.

(२) आयुक्त, महानगरपालिकेच्या कोणत्याही कार्यालयातील किंवा विभागातील बाबींवर अंतिम निर्णय घेण्यास सक्षम असलेल्या संबंधित सांविधिक समितीकडे किंवा प्राधिकाऱ्याकडे कोणतीही बाब सादर करण्यासाठी शक्यतो अधिकाऱ्यांचे चार किंवा त्यापेक्षा कमी स्तर निर्धारित करील.

२०११ चा (३) दुय्यम अधिकाऱ्यांकडे सोपविलेल्या अधिकारांची सूची आणि बाब सादर करण्यासाठी असलेले महा. २९. अधिकाऱ्यांचे स्तर, महाराष्ट्र महानगरपालिका आणि नगरपरिषदा (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, २०१० याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून एका वर्षाच्या आत तयार करण्यात येतील व प्रसिद्ध करण्यात येतील व पुढील प्रत्येक वर्षाच्या १ एप्रिल रोजी ते अद्ययावत करण्यात येतील.

**७२-क.** (१) प्रत्येक महानगरपालिका अधिकारी व कर्मचारी, त्यास नेमून दिलेले किंवा त्याच्याशी शिस्तभंगाची संबंधित असलेले शासकीय कर्तव्ये व शासकीय काम अत्यंत दक्षतेने आणि शक्य तितक्या शीघ्रतेने पार कारवाई. पाडण्यास बांधील असेल ;

परंतु, साधारणपणे कोणतीही फाईल महानगरपालिकेच्या कोणत्याही विभागातील किंवा कार्यालयातील कोणत्याही महानगरपालिका अधिकाऱ्याकडे किंवा कर्मचाऱ्याकडे कामाच्या सात दिवसांपेक्षा अधिक काळ प्रलंबित राहणार नाही ;

परंतु आणखी असे की, तत्काळ आणि तातडीच्या स्वरूपाच्या फाईली, त्या प्रकरणाच्या निकडीनुसार शक्य तितक्या शीघ्रतेने आणि प्राधान्याने, तत्काळ फाईल शक्यतो एका दिवसात किंवा दुसऱ्या दिवशी सकाळी आणि तातडीच्या स्वरूपाची फाईल शक्यतो चार दिवसात, कोणत्याही महानगरपालिका अधिकाऱ्यांकडून किंवा कर्मचाऱ्यांकडून निकालात काढण्यात येईल ;

परंतु तसेच, महानगरपालिकेतील दुसऱ्या कोणत्याही विभागाकडे विचारार्थ पाठवावयाची आवश्यकता नसलेल्या आणि कोणत्याही सांविधिक समितीकडे सादर करावयाची आवश्यकता नसलेल्या फाईलींच्या संबंधात, संबंधित विभाग त्या प्रकरणावर पंचेचाळीस दिवसांच्या आत निर्णय घेईल आणि आवश्यक ती कार्यवाही करील आणि दुसऱ्या कोणत्याही विभागाकडे विचारार्थ पाठवावयाची आवश्यकता असलेल्या मात्र, कोणत्याही सांविधिक समितीकडे विचारार्थ पाठवावयाची आवश्यकता नसलेल्या फाईलींच्या संबंधात, तीन महिन्यांच्या आत निर्णय घेण्यात येईल आणि आवश्यक ती कार्यवाही करण्यात येईल.

(२) एखाद्या महानगरपालिका अधिकाऱ्यास आणि कर्मचाऱ्यास नेमून दिलेले किंवा त्याच्याशी संबंधित असलेले शासकीय कर्तव्य किंवा शासकीय काम पार पाडण्यास जाणूनबुजून किंवा हेतुपुरःसर विलंब लावणे किंवा दुर्लक्ष करणे ही, अशा महानगरपालिका अधिकाऱ्याच्या किंवा कर्मचाऱ्याच्या कर्तव्यपालनातील कसूर ठरेल आणि असा महानगरपालिका अधिकारी किंवा कर्मचारी त्यांना लागू असलेल्या अन्य कोणत्याही संबद्ध शिस्तविषयक नियमांखाली, यथोचित शिस्तभंगाच्या कारवाईस पात्र होईल.

(३) कोणत्याही महानगरपालिका अधिकाऱ्याकडून किंवा कर्मचाऱ्याकडून झालेली कर्तव्य पालनातील अशी कोणतीही कसूर, संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या लक्षात आल्यावर किंवा त्याच्या लक्षात आणून दिल्यावर, अशा महानगरपालिका अधिकाऱ्याकडून किंवा कर्मचाऱ्याकडून झालेल्या अशा कर्तव्यपालनातील कसुरीबाबत त्याची खात्री पटल्यावर, तो कसूर करणाऱ्या अशा महानगरपालिका अधिकाऱ्याविरुद्ध किंवा कर्मचाऱ्याविरुद्ध, अशा महानगरपालिका अधिकाऱ्याच्या किंवा कर्मचाऱ्याच्या वार्षिक गोपनीय अहवालात अशा कर्तव्यपालनातील कसुरी संबंधातील नोंद करण्यासह संबद्ध शिस्तविषयक नियमांखाली, यथोचित शिस्तभंगाची कारवाई करील.

विवक्षित  
परिस्थितीत  
कलम ७२-ग  
च्या तरतुदी  
लागू न  
होणे.

७२-ड. कलम ७२-ग मधील कोणतीही गोष्ट पुढील बाबींना लागू होणार नाही,—

(एक) न्यायप्रविष्ट बाबी ;

(दोन) लोक आयुक्त किंवा उप-लोक आयुक्त आणि अन्य घटनात्मक संस्था, आयोग, इत्यादी यांच्याकडे निर्देशित केलेली प्रकरणे ;

(तीन) न्यायिकवत बाबी ;

(चार) केंद्र किंवा अन्य राज्य शासनाच्या संबंधातील प्रकरणे ;

(पाच) विधि विधानाशी संबंधित बाबी ; आणि

(सहा) मुख्य धोरणात्मक बाबीसंबंधीची प्रकरणे.

### प्रकरण सात

#### संविदा

७३. स्थावर मालमत्ता किंवा तिच्यातील कोणताही हितसंबंध संपादन करणे व त्यांचा विनियोग करणे यासंबंधीच्या संविदा धरून, या अधिनियमान्वये किंवा या अधिनियमाच्या कोणत्याही प्रयोजनासाठी संविदा करण्याच्या बाबतीत पुढील तरतुदी लागू होतील, त्या अशा :—

(अ) आयुक्त, महानगरपालिकेच्यावतीने अशी प्रत्येक संविदा करील ;

(ब) आयुक्ताला दुसऱ्या एखाद्या नगरपालिका प्राधिकाऱ्याची मान्यता किंवा मंजूरी मिळाल्यावाचून जे प्रयोजन या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीन्वये पार पाडता येणार नाही, अशा कोणत्याही प्रयोजनासाठी प्रथमतः रीतसर अशी मान्यता किंवा मंजूरी देण्यात येईपर्यंत किंवा देण्यात आली नसेल तर, त्यास अशी कोणतीही संविदा करता येणार नाही ;

<sup>१</sup>[(क) स्थावर मालमत्ता किंवा तिच्यातील कोणताही हितसंबंध किंवा तिच्याशी संबंधित कोणताही हक्क संपादन करण्यासंबंधीच्या संविदाखेरीज, ज्यात पंचवीस लाख रुपयांहून अधिक परंतु पन्नास लाख रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या रकमेचा खर्च अंतर्भूत असेल अशी इतर कोणतीही संविदा महापौराने पूर्व मान्यता दिल्याशिवाय आयुक्ताने करता कामा नये. तथापि, महापौराने मान्यता दिलेल्या सर्व संविदांची एकूण रक्कम वर्षभरात दोन कोटी पन्नास लाख रुपयांपेक्षा अधिक असता कामा नये. वरील तरतुदींच्या अधिनतेने, पंचवीस लाख रुपयांपेक्षा अधिक खर्च अंतर्भूत असेल अशा संविदेस स्थायी समितीची पूर्व मान्यता आवश्यक असेल ;

महानगर-  
पालिकेच्या-  
वतीने संविदा  
करून देण्याचा  
आयुक्ताचा  
अधिकार.

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २४ (अ) द्वारे खंड (क) दाखल केला.

परंतु, अनुसूची 'ड' च्या प्रकरण दोनमध्ये, नियम ३ मधील खंड (क) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जेथे कोणत्याही संविदेसाठी आयुक्ताकडून स्थायी समितीची मान्यता घेतली जाते अशा बाबतीत, स्थायी समिती, त्यासंदर्भात आयुक्ताने केलेल्या प्रस्तावावर, तो प्रस्ताव समितीस मिळाल्यानंतरच्या लगतच घेण्यात आलेल्या सभेच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत असा कोणताही प्रस्ताव विचारात घेईल आणि तो प्रस्ताव निकालात काढील — मग अशा प्रस्तावाशी निगडित बाब अशा सभेच्या कार्यसूचीवर घेण्यात आलेली असो किंवा नसो-तसे न केल्यास, अशा संविदेस स्थायी समितीने मान्यता दिलेली असल्याचे मानण्यात येईल, आणि तशा आशयाचा अहवाल आयुक्ताकडून महानगरपालिकेला पाठविण्यात येईल. ] ;

(ड) ज्यात <sup>१</sup>[पाच लाख रुपयांपेक्षा] अधिक परंतु <sup>२</sup>[पंचवीस लाख रुपये] किंवा खंड (क) अन्वये त्यावेळी विहित करण्यात येईल अशी त्याहून अधिक रक्कम यापेक्षा अधिक नसलेला खर्च अंतर्भूत असेल अशा, आयुक्ताने केलेल्या प्रत्येक संविदेची माहिती त्याने अशी संविदा केल्याच्या तारखेपासून पंधरा दिवसांच्या आत स्थायी समितीस कळविली पाहिजे ;

(ई) या अधिनियमाची अंमलबजावणी करताना आयुक्तास प्रसंगानुसार जी संविदा करावी लागेल अशा प्रत्येक संविदेस या कलमाच्या पूर्वगामी तरतुदी शक्यतोवर लागू होतील ; आणि या कलमाच्या ज्या तरतुदी मूळ संविदेस लागू असतील त्या, अशा संविदेच्या कोणत्याही बदलास किंवा मुक्ततेस लागू होतील.

संविदा  
करण्याची  
पद्धत.

७४. (१) या अधिनियमान्वये संविदा करण्याची पद्धत नियमांद्वारे विहित करण्यात येईल अशी असेल.

(२) जी संविदा या अधिनियमाच्या तरतुदी व नियम यांस अनुसरून केली नसेल अशी कोणतीही संविदा महानगरपालिकेस बंधनकारक असणार नाही.

परिवहन  
उपक्रमां-  
संबंधीच्या  
संविदा.

७५. केवळ परिवहन उपक्रमासंबंधीच्या संविदांच्या बाबतीत, कलम ७३ व अनुसूचीच्या प्रकरण ५ च्या तरतुदी जणु, त्यात जेथे जेथे "आयुक्त" हा शब्द येईल तेथे तेथे त्या शब्दाऐवजी "परिवहन व्यवस्थापक" हे शब्द आणि जेथे जेथे "स्थायी समिती" हे शब्द येतील तेथे तेथे त्या शब्दाऐवजी "परिवहन समिती" हे शब्द दाखल करण्यात आले होते असे समजून, लागू होतील.

१ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २४ (ब) (एक) द्वारे " पन्नास हजार रुपयांपेक्षा " या मजकुराऐवजी दाखल केले.

२ सन २०११ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २४ (ब) द्वारे " दहा लाख रुपये " या मजकुराऐवजी दाखल केले.

**प्रकरण आठ**  
**नगरपालिकेची मालमत्ता**  
**मालमत्तेचे संपादन**

७६. (१) या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, महानगरपालिकेस, स्थावर व जंगम मालमत्ता किंवा तिच्यातील मालमत्ता कोणत्याही हितसंबंध संपादन करता येईल किंवा धारण करता येईल — मग अशी मालमत्ता शहराच्या संपादन करण्या-संबंधीचा सीमांच्या आत असो किंवा बाहेर असो.

(२) जी स्थावर व अन्य मालमत्ता नियत दिवसाच्या निकटपूर्वीच्या तारखेस —

(अ) ज्या क्षेत्रासाठी कोणतीही नगरपालिकेची किंवा स्थानिक प्राधिकरणाची रचना केली होती ते क्षेत्र शहरात समाविष्ट केल्यामुळे या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार अधिक्रमण करण्यात आलेल्या कोणत्याही नगरपालिकेमध्ये किंवा स्थानिक प्राधिकरणामध्ये ; किंवा

(ब) अशा नगरपालिकेसंबंधीच्या किंवा स्थानिक प्राधिकरणासंबंधीच्या कोणत्याही कायद्यान्वये अशा नगरपालिकेचे किंवा स्थानिक प्राधिकरणाचे अधिक्रमण किंवा विसर्जन झाल्यामुळे <sup>१</sup>[शासनामध्ये], निहित होती अशी सर्व स्थावर व अन्य मालमत्ता — मग ती कोठेही असो — उक्त तारखेस व उक्त तारखेनंतर अशा शहरात अधिकारिता असलेल्या महानगरपालिकेमध्ये निहित होईल व या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी विश्वस्त म्हणून अशा मालमत्तेसंबंधी जी कोणतीही विश्वस्तव्यवस्था, भार व दायित्वे असतील त्यांच्या अधीन राहून महानगरपालिका ती धारण करील.

१९४७ चा मुंबई ६१. (३) मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९४७, कलम १२ च्या तरतुदीन्वये ज्या प्राथमिक शाळा आणि स्थावर किंवा जंगम अशा अन्य मालमत्ता नेमलेल्या दिवसाच्या निकटपूर्वीच्या तारखेस, ज्या जिल्ह्यात असे शहर असेल त्या जिल्ह्याच्या जिल्हा शाळा मंडळामध्ये निहित असतील अशा सर्व प्राथमिक शाळा, त्यांच्या जमिनी, इमारती, अभिलेख व सामग्री यांसह आणि अशा सर्व जंगम किंवा स्थावर मालमत्ता अशा शहरात समाविष्ट केलेल्या कोणत्याही क्षेत्राच्या संबंधात उक्त तारखेस व उक्त तारखेनंतर महानगरपालिकेमध्ये निहित होतील, आणि या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी विश्वस्त म्हणून महानगरपालिका अशा मालमत्तेसंबंधी जी कोणतीही विश्वस्तव्यवस्था, भार व दायित्वे असतील त्यांच्या अधीन राहून, त्या धारण करील :

परंतु, कोणतीही विशिष्ट मालमत्ता अशा रीतीने महानगरपालिकेमध्ये निहित होईल किंवा काय व अशा रीतीने ती धारण करील किंवा काय याविषयी कोणताही प्रश्न, विवाद किंवा शंका उद्भवेल तेव्हा, ती बाब <sup>२</sup>[राज्य] शासनाकडे पाठवण्यात येईल व त्यावरील त्याचा निर्णय अंतिम असेल.

१ मूळ शब्दाऐवजी हा शब्द, विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये दाखल करण्यात आला.

२ विधि अनुकूलन आदेश, १९५०, अन्वये “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द, दाखल करण्यात आला.

(४) <sup>१</sup>[राज्य] शासनास, लेखी आदेशाद्वारे असा निदेश देता येईल की कोणत्याही शहराच्या सीमेमध्ये समाविष्ट केलेल्या क्षेत्रात असलेली किंवा त्याच्याशी संबंध असलेली जी कोणतीही स्थावर किंवा अन्य मालमत्ता नियत दिवशी अशा क्षेत्रापलीकडे अधिकारिता असलेल्या एखाद्या स्थानिक प्राधिकरणामध्ये निहित असेल, तर अशी मालमत्ता महानगरपालिकेमध्ये निहित होईल व या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी विश्वस्त म्हणून महानगरपालिका अशा मालमत्तेसंबंधी असलेली सर्व विश्वस्तव्यवस्था, भार व दायित्वे यांच्या अधीन राहून, ती धारण करील.

(५) शासनाकडून महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित करण्यात येईल अशी कोणतीही स्थावर मालमत्ता हस्तांतरण करण्याच्या वेळी शासन विशिष्ट आकस्मिक प्रसंगी मालमत्तेचे पुनर्ग्रहण करील या शर्तीसह शासन लादील किंवा विनिर्दिष्ट करील अशा शर्तीच्या अधीन महानगरपालिकेकडून धारण करण्यात येईल व अशा प्रयोजनांसाठी त्या मालमत्तेचा उपयोग करण्यात येईल.

स्थावर मालमत्ता संपादन ७७. (१) आयुक्तास कोणतीही स्थावर मालमत्ता संपादन करता येईल अशी या अधिनियमात जेव्हा जेव्हा तरतूद करण्यात आली असेल तेव्हा तेव्हा किंवा आयुक्त अशी मालमत्ता संपादन करील हे, या अधिनियमाच्या कोणत्याही प्रयोजनांसाठी आवश्यक किंवा इष्ट असेल तेव्हा तेव्हा, आयुक्तास महानगरपालिकेच्या वतीने करार करून सामान्यपणे कोणत्याही वर्गाच्या प्रकरणांसाठी किंवा विशेषतः कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणात स्थायी समिती मान्य करील अशा अटीवर व अशा दरांनी किंवा किंमतीला किंवा स्थायी समिती मान्य करील अशा कमाल मर्यादेहून अधिक नसेल अशा दरांनी किंवा किंमतीला स्थावर मालमत्ता संपादन करता येईल.

(२) जेव्हा जेव्हा या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीन्वये आयुक्तास कोणतीही मालमत्ता संपादन करण्यासाठी झालेल्या खर्चाची संपूर्ण रक्कम किंवा तिचा कोणताही भाग देण्याविषयी संमती देण्यास प्राधिकृत केले असेल तेव्हा तेव्हा, तो पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे स्थायी समिती मान्य करील अशा अटीवर व अशा दरांनी किंवा किंमतीला किंवा स्थायी समिती मान्य करील अशा मर्यादेहून अधिक नसेल अशा दरांनी किंवा अशी किंमत देऊन तसे करील.

(३) आयुक्तास, महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेल्या कोणत्याही स्थावर मालमत्तेसंबंधीचा कोणताही सुविधाधिकार करार करून महानगरपालिकेच्यावतीने संपादन करता येईल, आणि पोट-कलमे (१) व (२) च्या तरतुदी अशा संपादनास लागू होतील.

करार करून मालमत्ता संपादन करणे शक्य नसेल तेव्हा अनुसारावयाची कार्यपद्धती. ७८. (१) जेव्हा जेव्हा आयुक्त कलम ७७ अन्वये कोणतीही स्थावर मालमत्ता किंवा महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेल्या कोणत्याही स्थावर मालमत्तेसंबंधीचा कोणताही सुविधाधिकार करार करून संपादन करण्यास असमर्थ असेल तेव्हा तेव्हा किंवा जेव्हा जेव्हा कोणतीही स्थावर मालमत्ता किंवा महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेल्या कोणत्याही स्थावर मालमत्तेसंबंधीचा कोणताही सुविधाधिकार यांची या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यकता असेल तेव्हा तेव्हा, <sup>१</sup>[राज्य] शासनास, स्वेच्छानिर्णयानुसार, स्थायी समितीच्या मान्यतेने आयुक्ताने केलेल्या अर्जावरून व या अधिनियमाच्या अन्य तरतुदींच्या अधीन जणू अशी मालमत्ता किंवा असा सुविधाधिकार, भूमी संपादन अधिनियम, १८९४ च्या अर्थानुसार सार्वजनिक प्रयोजनासाठी १८९४ चा १. आवश्यक असलेली जमीन आहे असे समजून अशी मालमत्ता किंवा असा सुविधाधिकार महानगरपालिकेच्या-वतीने संपादन करण्यासाठी कार्यवाही करण्याचा आदेश देता येईल.

१ “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये दाखल करण्यात आला.

(२) जेव्हा जेव्हा नवीन रस्त्याची तरतूद करण्याकरिता किंवा विद्यमान रस्ता रुंद करण्याकरिता किंवा सुधारण्याकरिता जमीन संपादन करण्यासाठी पोट-कलम (१) अन्वये अर्ज करण्यात येईल तेव्हा तेव्हा आयुक्ताने नवीन रस्त्याने किंवा विद्यमान रस्त्याने व्यापल्या जाणाऱ्या जमिनीस लागून असलेली व अशा रस्त्याच्या कोणत्याही बाजूस उभारावयाच्या इमारतीच्या जागांसाठी आवश्यक असलेली अतिरिक्त जमीन संपादन करण्यासाठी अर्ज करणे कायदेशीर असेल, आणि अशी अतिरिक्त जमीन या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यक आहे असे मानले जाईल.

(३) अशी कोणतीही मालमत्ता संपादन करताना दिलेल्या नुकसान भरपाईची रक्कम व झालेला इतर सर्व खर्च आयुक्ताने, या अधिनियमाच्या इतर सर्व तरतुदींच्या अधीन, ताबडतोब दिला पाहिजे, आणि त्यानंतर अशी मालमत्ता महानगरपालिकेमध्ये निहित होईल.

### मालमत्तेचा विनियोग

७९. केवळ परिवहन उपक्रमाच्या प्रयोजनांसाठी महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेल्या मालमत्तेव्यतिरिक्त महानगरपालिकेच्या मालकीच्या मालमत्तेचा विनियोग करण्याच्या बाबतीत पुढील तरतुदी लागू होतील ; त्या अशा :-

नगर-  
पालिकेच्या  
मालमत्तेचा  
विनियोग  
करण्यासंबंधी  
तरतुदी.

(अ) आयुक्तास आपल्या स्वेच्छानिर्णयानुसार, प्रत्येक बाबतीत पाचशे रुपयांपेक्षा किंवा <sup>१</sup>[राज्य] शासनाच्या मान्यतेने महानगरपालिका वेळोवेळी ठरविलेला अशा अधिक रकमेपेक्षा अधिक किंमतीची नसेल अशा महानगरपालिकेच्या मालकीच्या कोणत्याही जंगम मालमत्तेची विक्री करून, भाड्याने देऊन किंवा अन्यथा विनियोग करता येईल किंवा महानगरपालिकेच्या मालकीची कोणतीही स्थावर मालमत्ता, एकावेळी जास्तीत जास्त बारा महिन्यांच्या कालावधीसाठी पट्ट्याने देता येईल ; यात मच्छीमारी किंवा फळे गोळा करून ती नेण्याचा कोणताही व तत्सम अन्य हक्क यांचा समावेश होतो.

परंतु, मासिक भाडेदारीसाठी केलेली संविदा सोडून व जिचे वार्षिक जबर भाडे तीन हजार रुपयांपेक्षा अधिक नाही अशी स्थावर मालमत्ता सोडून, आयुक्ताने स्थावर मालमत्तेच्या प्रत्येक पट्ट्याबाबत, ती पट्ट्याने दिल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत स्थायी समितीस कळवले पाहिजे.

(ब) आयुक्तास, स्थायी समितीच्या मंजूरीने, महानगरपालिकेच्या मालकीच्या ज्या जंगम मालमत्तेचे मूल्य पाच हजार रुपयांहून अधिक नसेल अशा कोणत्याही जंगम मालमत्तेचा विनियोग विक्री करून, भाड्याने देऊन किंवा अन्य प्रकारे करता येईल ; आणि त्यास, उपरोक्त असा कोणताही हक्क धरून, महानगरपालिकेच्या मालकीची कोणतीही स्थावर मालमत्ता एक वर्षांहून अधिक अशा कोणत्याही कालावधीसाठी, तशीच मंजूरी घेऊन, पट्ट्याने देता येईल किंवा जिचे मूल्य किंवा अधिमूल्य पन्नास हजार रुपयांहून अधिक नसेल किंवा जिचे वार्षिक भाडे तीन हजार रुपयांहून अधिक नसेल अशी महानगरपालिकेच्या मालकीची कोणतीही स्थावर मालमत्ता विकता येईल किंवा कायमच्या पट्ट्याने देता येईल ;

(क) आयुक्तास, महानगरपालिकेच्या मंजूरीने, महानगरपालिकेच्या मालकीची कोणतीही स्थावर किंवा जंगम मालमत्ता पट्ट्याने देता येईल, विकता येईल, भाड्याने देता येईल किंवा अन्यथा अभिहस्तांतरित करता येईल.

१ “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये दाखल करण्यात आला.

(ड) जो मोबदला घेऊन महानगरपालिकेच्या मालकीची कोणतीही स्थावर मालमत्ता किंवा कोणताही हक्क विकता येईल, पट्ट्याने देता येईल, किंवा अन्यथा हस्तांतरित करता येईल तो मोबदला, असे अधिमूल्य, भाडे किंवा अन्य मोबदला यांच्या चालू बाजार किंमतीपेक्षा कमी असता कामा नये ;

(ई) स्थायी समितीने किंवा महानगरपालिकेने खंड (ब) किंवा खंड (क) अन्वये द्यावयाची मंजूरी ही, सामान्यतः प्रकरणांच्या कोणत्याही वर्गासाठी किंवा विशेषतः कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणात देता येईल ;

(फ) या कलमाच्या पूर्वोक्त तरतुदी व नियमांच्या तरतुदी, अनुक्रमे, या अधिनियमान्वये किंवा अधिनियमाच्या कोणत्याही प्रयोजनांसाठी महानगरपालिकेच्या मालकीच्या मालमत्तेच्या प्रत्येक विनियोगास लागू होतील :

परंतु —

(अ) कोणत्याही विशिष्ट विश्वस्तव्यवस्थेच्या प्रयोजनासाठी महानगरपालिकेमध्ये निहित असलेली कोणतीही मालमत्ता ज्या प्रयोजनासाठी ती धारण करण्यात आली असेल त्यास बाध येईल अशा रीतीने पट्ट्याने देता, विकता किंवा अन्यथा अभिहस्तांतरित करता येणार नाही ;

(ब) शासनाने महानगरपालिकेकडे हस्तांतरित केलेली कोणतीही मालमत्ता समुचित शासनाच्या पूर्व मंजूरीवाचून, हस्तांतरणाच्या शर्तीविरुद्ध अशा कोणत्याही रीतीने पट्ट्याने देता, विकता किंवा अभिहस्तांतरित करता येणार नाही.

<sup>१</sup>[(ग) या कलमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, आयुक्तास, महानगरपालिकेच्या मंजूरीने व राज्य शासनाच्या मान्यतेने, महाराष्ट्र गलिच्छ वस्ती (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ च्या तरतुदीअन्वये गलिच्छ वस्ती म्हणून घोषित करण्यात आलेली, महानगरपालिकेच्या मालकीची जमीन, गलिच्छ वस्तीतील रहिवाश्यांच्या सहकारी संस्थेला, “किंवा महानगरपालिकेच्या कोणत्याही विकास योजनांच्या अंमलबजावणीच्या परिणामी बेघर झालेल्या व्यक्तींना किंवा महानगरपालिकेच्या विकास योजनेच्या अंमलबजावणीच्या परिणामी बेघर झालेल्या व्यक्तींनीच केवळ निर्माण केलेल्या गृहनिर्माण सहकारी संस्थेला किंवा महाराष्ट्र शासनाच्या किंवा भारत सरकारच्या कोणत्याही विभागास किंवा उपक्रमास, किंवा सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी किंवा वैद्यकीय आणि शैक्षणिक प्रयोजनांसाठीच केवळ मुंबई सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम, १९५० अन्वये नोंदणी केलेल्या सार्वजनिक न्यासाला ; किंवा संस्था नोंदणी अधिनियम, १८६० अन्वये किंवा महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० अन्वये नोंदणी केलेल्या संस्थेस किंवा कंपनी अधिनियम, १९५६ अन्वये नोंदणी केलेल्या कंपनीस किंवा व्यक्तीस सार्वजनिक शौचालये, मुताऱ्या आणि तत्सम सुविधांची तरतूद करण्याच्या प्रयोजनांसाठी किंवा विष्टा किंवा इतर घाण किंवा कचऱ्यावर प्रक्रिया करण्याकरिता संयंत्रे उभारण्यासाठी.” अशा रीतीने भाडेपट्ट्याने देण्याकरिता नियत असलेल्या कमाल भाड्याच्या बाजारमूल्यापेक्षा किंवा इतर मोबदल्यापेक्षा कमी असेल अशा भाड्याने व महापालिका लादील अशा शर्तीस अधीन राहून, तीस वर्षांहून अधिक होणार नाही इतक्या मुदतीकरिता भाडेपट्ट्याने देता येईल.

१९५० चा  
मुंबई २९.  
१८६० चा २९.  
१९६० महा.  
१९५६ चा १.

या खंडाखाली राज्य शासनाने द्यावयाची मान्यता ही, अशा जमिनीबाबतच्या प्रकरणांच्या कोणत्याही वर्गाला किंवा अशा जमिनीबाबतच्या कोणत्याही विशिष्ट प्रकरणांच्याबाबतीत देता येईल :

परंतु, आयुक्तास, महानगरपालिका ठरवील व लादील अशा मुदतीकरिता व अशा शर्तीस अधीन राहून वेळोवेळी, त्याच रीतीने, भाडेपट्ट्याचे नूतनीकरण करता येईल.

<sup>१</sup> सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३८ याच्या कलम २ द्वारे खंड (ग) जादा दाखल केला.



**स्पष्टीकरण.**— या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, “गलिच्छ वस्तीतील रहिवासी” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, ज्यांची नावे —

(अ) १९७६ साली केलेल्या झोपडपट्टी गणनेच्यावेळी तयार केलेल्या झोपडपट्टी रहिवाशांच्या यादीत ; किंवा

(ब) अशा प्रकारे झोपडपट्टीची गणना करण्यात आली नसेल त्याबाबतीत १९७६ साली अंमलात असलेल्या विधानसभा यादीत ; किंवा

(क) १९८० मध्ये तयार करण्यात आलेल्या व मे १९८० मध्ये प्रसिद्ध करण्यात आलेल्या विधानसभा यादीत ; किंवा

(ड) गलिच्छ वस्तीतील एखाद्या रहिवाश्याचे नाव १९८० च्या विधानसभा यादीत समाविष्ट करण्याचे राहून गेले आहे असे समजण्यात आले असेल त्याबाबतीत, १९७७, १९७८ किंवा १९७९ मध्ये अंमलात असलेल्या विधानसभा यादीत.

समाविष्ट करण्यात आली आहेत व अशी जमीन भाडेपट्ट्याने देण्यात यावी याकरिता आपल्या सहकारी संस्थेमार्फत महापालिकेकडे अर्ज करण्याच्या दिनांकाला जे अशा जमिनीचा भोगवटा करीत असतील असे गलिच्छ वस्तीतील रहिवासी, असा आहे.]

८०. (१) कोणतीही स्थावर मालमत्ता किंवा अशा कोणत्याही मालमत्तेमधील किंवा मालमत्तेवरील कोणताही हक्क यांवर महानगरपालिकेने किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने किंवा महानगरपालिकेविरुद्ध कोणत्याही व्यक्तीने दावा सांगितला असेल तेव्हा, जिल्हाधिकाऱ्याने, योग्य नोटीस देऊन रीतसर चौकशी केल्यानंतर, अशा दाव्याचा निर्णय करून आदेश देणे कायदेशीर असेल.

(२) महानगरपालिकेस किंवा पोट-कलम (१) अन्वये जिल्हाधिकाऱ्याने दिलेल्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही असले तरी, अशा आदेशाची योग्य नोटीस महानगरपालिकेस किंवा अशा व्यक्तीस ज्या तारखेस मिळाली असेल त्या तारखेपासून एक वर्षाच्या आत, असा आदेश रद्द करण्यासाठी किंवा त्याविरुद्ध अनुतोष मागण्यासाठी कोणत्याही सक्षम दिवाणी न्यायालयात दावा दाखल करता येईल.

असा कोणताही दावा अशा आदेशाची नोटीस दिल्याच्या तारखेपासून एक वर्षाची मुदत संपल्यानंतर दाखल करण्यात आला तर, असा दावा, तो मुदतबाह्य आहे असा मुद्दा बचाव म्हणून मांडण्यात आला नसला तरीही, फेटाळण्यात येईल.

(३) जिल्हाधिकाऱ्यास सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, या कलमान्वये त्यास प्रदान करण्यात आलेले अधिकार सहायक किंवा उपजिल्हाधिकाऱ्याकडे किंवा \*मुंबई जमीन महसूल संहिता, १८७९ मध्ये

मालमत्तेसंबंधी  
महानगर-  
पालिकेने  
किंवा  
महानगर-  
पालिकेविरुद्ध  
केलेल्या  
दाव्याचा  
निर्णय.

व्याख्या केल्याप्रमाणे असलेल्या सर्वेक्षण अधिकाऱ्याकडे प्रत्यायोजित करता येतील.

१८७९ चा  
मुंबई ५.

(४) या कलमात उल्लेख केलेली रीतसर चौकशी पूर्वोक्त संहितेच्या तरतुदीनुसार करण्यात येईल.

(५) या कलमान्वये एखाद्या व्यक्तीस चौकशीची किंवा आदेशांची नोटीस <sup>१</sup>[राज्य] शासनाने याबाबत केलेल्या नियमानुसार देण्यात आली असेल तर, ती त्यास योग्य रीतीने मिळाली आहे असे मानले जाईल.

८९. कोणत्याही स्थावर मालमतेच्या मालकाने किंवा महानगरपालिकेची अशी मालमत्ता जिच्याकडे विक्री करून किंवा अदलाबदल करून हस्तांतरित करण्यात आली असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीने अशा मालमत्तेसंबंधी या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी महानगरपालिकेबरोबर केलेल्या प्रसंविदेची अंमलबजावणी त्यावेळच्या जमीन महानगरपालिकेस कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध करता येईल. जिच्या फायद्यासाठी अशी प्रसंविदा करण्यात आली ती मालमत्ता महानगरपालिकेच्या कब्जात नसली किंवा तीत तिचा हितसंबंध नसला तरीही, जणू अशी प्रसंविदेची मालमत्ता तिच्या कब्जात होती किंवा तीत तिचा हितसंबंध होता असे समजून त्याच रीतीने व त्या मर्यादेपर्यंत, अंमलबजावणी प्रसंविदाकर्त्याच्या अधीन हक्क प्राप्त करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध करता येईल.

करण्याचा  
महानगर-  
पालिकेचा  
अधिकार.

### २ [ प्रकरण आठ-अ

#### महानगरपालिकेच्या जागांतून व्यक्तींना काढून टाकण्याचा अधिकार

८९-अ. या प्रकरणात —

(अ) कोणत्याही महानगरपालिकेने परिवहन उपक्रम स्थापन किंवा संपादन केलेला असताना किंवा व्याख्या. स्थापन किंवा संपादन करताना, परिवहन उपक्रमाच्या प्रयोजनांसाठी महानगरपालिकेकडे निहित झालेल्या किंवा तिने धारण केलेल्या तिच्या जागांच्या संबंधात “आयुक्त” या संज्ञेचा अर्थ परिवहन व्यवस्थापक असा समजावा ;

(ब) “महानगरपालिकेच्या जागा” म्हणजे महानगरपालिकेच्या मालकीच्या किंवा तिच्याकडे निहित असलेल्या किंवा महानगरपालिकेने पट्ट्याने घेतलेल्या कोणत्याही जागा ;

(क) “विनियम” म्हणजे, आयुक्ताने कलम ८९-झा अन्वये केलेले विनियम ;

(ड) महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागेच्या बाबतीत “अनधिकृत भोगवटा” म्हणजे अशा रीतीने भोगवटा करण्याचा प्राधिकार नसताना महानगरपालिकेच्या जागांचा कोणत्याही व्यक्तीने केलेला भोगवटा ; व त्यामध्ये ज्या प्राधिकारान्वये जागेचा भोगवटा करण्याची परवानगी देण्यात आली असेल तो प्राधिकार संपल्यानंतर किंवा तो रीतसर समाप्त करण्यात आल्यानंतर कोणत्याही व्यक्तीने जागांचा भोगवटा करण्याचे चालू ठेवणे या गोष्टींचा समावेश होतो.

८९-ब. (१) जर पुढील बाबतीत आयुक्ताची खात्री होईल की —

\* आता, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ (१९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम एक) पहा.

१ “प्रांतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द, विधि अनुकूलन आदेश, १९५०, अन्वये दाखल करण्यात आला.

२ प्रकरण ८-अ हे, सन १९७० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ८, कलम २ अन्वये दाखल करण्यात आले.

महानगर-  
पालिकेच्या  
जागांतून  
व्यक्तींना  
काढून  
टाकण्याचा  
अधिकार.

(अ) महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागांचा भोगवटा करण्याचा प्राधिकार मिळालेल्या व्यक्तीने मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका (द्वितीय सुधारणा) अधिनियम, १९६९ च्या प्रारंभापूर्वी किंवा प्रारंभानंतर,—

१९७० चा  
महा. ८.

(एक) अशा जागांच्या संबंधात त्याच्याकडून कायदेशीररीत्या येणे असलेले भाडे किंवा कर हे दोन महिन्यांपेक्षा अधिक मुदतीपर्यंत दिलेले नाहीत ; किंवा

(दोन) त्याच्या भोगवट्याच्या अटीविरुद्ध आणि शर्तीविरुद्ध अशा संपूर्ण जागा किंवा त्यांचा कोणताही भाग पोटभाड्याने दिलेला आहे ; किंवा

(तीन) जागेचे मूल्य बऱ्याच प्रमाणात कमी होण्याचा किंवा जागेच्या उपयुक्ततेस बऱ्याच प्रमाणात नुकसान पोचण्याचा ज्यामुळे संभव असेल अशी हानिकारक कृत्ये केलेली आहेत किंवा ती करीत आहे ; किंवा

(चार) ज्या स्पष्ट किंवा गर्भित अटीनुसार तिला अशा जागांच्या भोगवटा करण्याचा प्राधिकार देण्यात आला असेल त्या अटीपैकी कोणत्याही अटीचे उल्लंघन करून अन्यथा वर्तन केले आहे ;

(ब) कोणतीही व्यक्ती महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागेचा अनधिकृतपणे भोगवटा करीत आहे ;

(क) कोणत्याही व्यक्तीच्या भोगवट्यात असलेल्या महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागा सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने महानगरपालिकेस आवश्यक आहेत ;

तर त्याबाबतीत आयुक्तास, डाकेने नोटीस पाठवून किंवा तिची एक प्रत अशा जागांच्या बाहेरील दारावर किंवा इतर कोणत्याही ठळक जागी चिकटून किंवा विनियमान्वये तरतूद करण्यात येईल अशा इतर रीतीने ती बजावून असा आदेश देता येईल की, त्या व्यक्तीने व त्याचप्रमाणे जी व्यक्ती त्या जागेचा किंवा तिच्या कोणत्याही भागाचा भोगवटा करीत असेल अशा इतर कोणत्याही व्यक्तीने नोटीस बजावल्याच्या तारखेपासून एक महिन्याच्या आत ती जागा रिकामी केली पाहिजे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध आदेश देण्यापूर्वी आयुक्त सर्व संबंधित व्यक्तींवर त्यांना काढून टाकण्याबाबत आदेश का देण्यात येऊ नये याबद्दल कारण दाखवण्यासाठी एक लेखी नोटीस यात पुढे तरतूद केलेल्या रीतीने बजावील.

नोटीशीत,—

(अ) ज्या कारणांवरून जागेतून काढून टाकण्याबाबतचा आदेश देण्याचे ठरवण्यात आले असेल ती कारणे विनिर्दिष्ट करण्यात येतील ; आणि

(ब) सर्व संबंधित व्यक्तींना म्हणजे, महानगरपालिकेच्या जागांचा भोगवटा करीत आहेत किंवा करीत असतील अशा किंवा त्या जागांमध्ये हितसंबंध असल्याचा दावा करीत असतील अशा सर्व व्यक्तींना नोटीशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा तारखेस किंवा तत्पूर्वी नियोजित आदेशाविरुद्ध कारण दाखवण्यास फर्मावण्यात येईल.

जर अशी व्यक्ती, नोटीशीत विनिर्दिष्ट करण्यात आलेली मुदत वाढवण्याबद्दल आयुक्ताकडे अर्ज करील

तर, आयुक्तास नोटिशीत मागणी केलेली रक्कम देण्यासंबंधी आणि तिच्या वसुलीसंबंधी त्यास योग्य वाटेल अशा अटीवर उक्त अर्ज मंजूर करता येईल.

कोणत्याही व्यक्तीने नोटिशीस अनुसरून केलेले कोणतेही लेखी निवेदन आणि सादर केलेले दस्तऐवज हे उक्त प्रकरणाच्या कागदपत्रात दाखल करण्यात येतील आणि अशा व्यक्तीस अधिवक्ता, न्याय प्रतिनिधी किंवा इतर विधि व्यवसायीमार्फत आयुक्तापुढे हजर राहण्याचा हक्क असेल.

या पोट-कलमान्वये बजावावयाची नोटीस ही पोट-कलम (१) अन्वये नोटीस बजावण्यासाठी जी रीत ठरवण्यात आली असेल त्या रीतीने बजावण्यात येईल ; आणि त्यानंतर सर्व संबंधित व्यक्तींना नोटीस वाजवी रीतीने देण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) कोणतीही व्यक्ती पोट-कलम (१) अन्वये दिलेल्या आदेशाचे पालन करण्याचे नाकारील किंवा पालन करण्यात कसूर करील तर आयुक्तास, अशा व्यक्तीस आणि त्यास जी अडथळा करील अशा इतर कोणत्याही व्यक्तीस काढून टाकता येईल आणि जागेचा ताबा घेता येईल ; आणि त्यास त्या प्रयोजनासाठी आवश्यक असेल अशा बळाचा वापर करता येईल.

(४) आयुक्तास, पोट-कलम (३) अन्वये जिच्याकडून महानगरपालिकेच्या जागेचा ताबा घेण्यात आला असेल त्या व्यक्तीस पूर्ण चौदा दिवसांची नोटीस दिल्यानंतर आणि अशी नोटीस शासकीय राजपत्रात आणि अशा ठिकाणी खप असलेल्या कमीत कमी एका वृत्तपत्रात प्रसिद्ध केल्यानंतर, अशा जागेमध्ये राहिलेली कोणतीही मालमत्ता काढून टाकता येईल किंवा काढून टाकण्याची व्यवस्था करता येईल किंवा जाहीर लिलाव करून तिचा विनियोग करता येईल. अशी नोटीस पोट-कलम (१) अन्वये नोटीस बजावण्यासाठी ज्या रीतीची तरतूद करण्यात आली असेल त्याच रीतीने बजावण्यात आली पाहिजे.

(५) पोट-कलम (४) अन्वये मालमत्तेची विक्री करण्यात आली असेल त्याबाबतीत विक्री करून आलेल्या रकमेतून विक्री खर्च वजा करता बाकी राहिलेली रक्कम, आयुक्ताच्या मते ती रक्कम घेण्याचा ज्या व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना हक्क असेल अशा व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना देण्यात येईल :

परंतु, शिल्लक राहिलेली रक्कम कोणत्या व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना देण्यात यावी याबाबत किंवा रकमेची वाटणी कशी करावी याबाबत आयुक्त निर्णय घेऊ शकत नसेल त्याबाबतीत त्याने, असा विवाद सक्षम अधिकारिता असणाऱ्या दिवाणी न्यायालयाकडे पाठविला पाहिजे आणि न्यायालयाचा त्यावरील निर्णय अंतिम असेल.

(६) पोट-कलम (१), खंड (क), उपखंड (एक) किंवा (चार) अन्वये कोणत्याही जागा सोडून जाण्याबद्दल जिला आदेश देण्यात आला असेल अशी व्यक्ती नोटीस बजावण्यात आल्याच्या तारखेपासून एक महिन्याच्या आत किंवा आयुक्त जो अधिक अवधी मान्य करील त्या अवधीत थकलेल्या भाड्याची व कराची रक्कम आयुक्तास देईल किंवा यथास्थिति, तिने उल्लंघन केलेल्या अटी आयुक्ताचे समाधान होईल अशा रीतीने पूर्ण करील किंवा अन्यथा त्यांचे पालन करील तर आयुक्त पोट-कलम (३) अन्वये अशा व्यक्तीस काढून टाकण्याऐवजी (पूर्वोक्त उल्लंघनाबद्दल नुकसानभरपाई किंवा भरपाई म्हणून कोणतीही रक्कम देणे असल्यास तिचा समावेश करून ) अशा कोणत्याही अटी असल्यास, त्या अटीवर पोट-कलम (१) अन्वये दिलेला आपला आदेश रद्द करील ; आणि त्यानंतर अशी व्यक्ती, तिच्यावर अशी नोटीस बजावण्यात आल्याच्या लगतपूर्वी ज्या अटीवर तिने अशा जागा धारण केल्या असतील त्या अटीवर जागा धारण करण्याचे चालू ठेवील.

८१-क. (१) या बाबतीत आयुक्ताने जे कोणतेही विनियम केले असतील त्यांस अधीन राहून, परंतु कलम ८१-ख च्या तरतुदींना बाध न आणता, कोणत्याही व्यक्तीकडे महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागांच्या बाबतीतील भाडे बाकी असेल त्याबाबतीत, आयुक्तांस, कलम ८१-ख, पोट-कलम (१) अन्वये नोटीस बजावण्यासाठी ज्या रीतीची तरतूद करण्यात आली असेल त्या रीतीने बजावण्यात आलेल्या नोटिशीद्वारे, अशा नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा दहा दिवसांपेक्षा कमी नसेल इतक्या मुदतीत अशा व्यक्तीस भाडे देण्याबाबत आदेश देता येईल.

भाड्याची किंवा नुकसान-भरपाईची रक्कम मालमत्ता कराची थकबाकी म्हणून वसूल करण्याचा अधिकार.

(२) कोणत्याही महानगरपालिकेच्या जागा कोणत्याही व्यक्तींच्या अनधिकृतपणे भोगवट्यात असतील तर, आयुक्तांस, विनियमान्वये तरतूद करण्यात येईल अशा रीतीने व त्यात ठरवून दिलेली नुकसानभरपाईची आकारणी करण्याबद्दलची तत्त्वे विचारात घेऊन जागांचा वापर केल्याबद्दल किंवा त्या भोगवट्यात ठेवल्याबद्दल त्यास योग्य वाटेल त्याप्रमाणे नुकसानभरपाईची रक्कम निर्धारित करता येईल आणि पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या रीतीने नोटीस बजावून त्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा मुदतीत नुकसानभरपाईची रक्कम देण्याबद्दल त्या व्यक्तीस आदेश देता येईल.

(३) जर कोणतीही व्यक्ती नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत पोट-कलम (१) खालील भाड्याची थकबाकी किंवा पोट-कलम (२) खालील नुकसानभरपाईची रक्कम देण्यास नकार देईल किंवा रक्कम देण्यात कसूर करील तर, आयुक्तांस, यथास्थिति, भाड्याची रक्कम किंवा नुकसानभरपाईची रक्कम, अशा व्यक्तीकडून येणे असलेला सर्वसाधारण कर किंवा मालमत्ता कर ज्या रीतीने वसूल करण्यात येतो त्याच रीतीने वसूल करता येईल.

(४) अशा नोटिशीत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा वाजवी मुदतीत, असा आदेश का देण्यात येऊ नये याबाबत कारण दर्शवण्याबद्दलची लेखी नोटीस अशा व्यक्तींवर बजावण्यात येईपर्यंत आणि तिचे कोणतेही आक्षेप असल्यास, ते आक्षेप आणि त्यांच्या पुष्टचर्च ती जो कोणताही पुरावा सादर करील तो पुरावा आयुक्ताकडून विचारात घेण्यात येईपर्यंत, पोट-कलम (२) अन्वये कोणताही आदेश देता येणार नाही.

८१-ड. कलम ८१-ख च्या तरतुदींना बाध न आणता महानगरपालिकेचा कर्मचारी असलेल्या आणि महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागा जिला नेमून दिल्या असतील अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या बाबतीत, अशा जागेच्या संबंधात तिच्याकडून येणे असलेल्या भाड्याची रक्कम ही अशी व्यक्ती ज्याच्या हाताखाली काम करत असेल त्या महानगरपालिका विभागाच्या प्रमुखाकडे किंवा अधिकाऱ्याकडे आयुक्ताने याबाबतीत लेखी मागणी केल्यानंतर अशा व्यक्तीस देय असलेल्या वेतनातून किंवा मजुरीतून वजा केली जाण्यास पात्र असेल. अशी मागणी मिळाल्यानंतर, यथास्थिती असा विभाग प्रमुख किंवा असा अधिकारी मागणीत विनिर्दिष्ट केलेली रक्कम अशा व्यक्तीस देय असलेल्या वेतनातून किंवा मजुरीतून वजा करील आणि अशा रीतीने वजा केलेली रक्कम तिच्याकडून येणे असलेल्या भाड्याची फेड म्हणून आयुक्ताला देईल.

महानगर-पालिकेच्या कर्मचाऱ्यांच्या बाबतीत त्यांच्या वेतनातून किंवा मजुरीतून वजात करून भाडे वसूल करणे.

आयुक्तास ८१-ई. दावा चालवताना, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ अन्वये दिवाणी न्यायालयाकडे अधिकार निहित १९०८ चा ५.  
दिवाणी असतील तेच अधिकार या प्रकरणाखाली कोणतीही चौकशी करण्याच्या प्रयोजनासाठी आयुक्तास पुढील  
न्यायालयाचे गोष्टींच्या संबंधात असतील :-

अधिकार  
असणे.

(अ) कोणत्याही व्यक्तीस समन्स काढून बोलावणे व तिला हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि  
शपथेवर तिची तपासणी करणे ;

(ब) दस्तऐवजांचा शोध करण्यास व ते सादर करण्यास भाग पाडणे ;

(ग) कलम ८१-झ अन्वये केलेल्या विनियमान्वये विहित करण्यात येईल अशी कोणतीही अन्य बाब.

अपिले. ८१-फ. (१) महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागांच्या बाबतीत कलम ८१-ख किंवा कलम ८१-ग अन्वये  
आयुक्ताने दिलेल्या प्रत्येक आदेशावर अपील अधिकाऱ्याकडे अपील करता येईल. तो अपील अधिकारी  
जिल्हा न्यायाधीश असला पाहिजे किंवा कमीत कमी दहा वर्षे सेवा झालेला, जिल्हा न्यायाधीशाने याबाबतीत  
पदनिर्देशित केलेला शहरातील अन्य न्याय अधिकारी असला पाहिजे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये दाखल करावयाचे अपील :-

(अ) कलम ८१-ख अन्वये दिलेल्या आदेशावर दाखल करावयाच्या अपिलाच्या बाबतीत, त्या कलमाच्या  
पोट-कलम (१) खालील आदेशासंबंधीची नोटीस बजाविण्यात आल्याच्या तारखेपासून तीस दिवसांच्या  
आत दाखल केले पाहिजे, आणि

(ब) कलम ८१-ग अन्वये दिलेल्या आदेशावर दाखल करावयाच्या अपिलाच्या बाबतीत, यथास्थिती त्या  
कलमाच्या पोट-कलम (१) किंवा (२) खालील आदेशांसंबंधीची नोटीस बजावण्यात आल्याच्या तारखेपासून  
तीस दिवसांच्या आत दाखल केले पाहिजे :

परंतु, अपीलकर्ता, पुरेशा कारणामुळे वेळेवर अपील दाखल करू शकलेला नाही अशी अपील अधिकाऱ्याची  
खात्री झाल्यास त्यास तीस दिवसांची उक्त मुदत संपल्यानंतरही अपील स्वीकारता येईल.

(३) आयुक्ताच्या आदेशावर अपील दाखल करण्यात आले असेल, त्याबाबतीत अपील अधिकाऱ्यास त्यास  
योग्य वाटेल अशा मुदतीपर्यंत व शर्तीवर त्या आदेशाची अंमलबजावणी स्थगित करता येईल.

(४) या कलमान्वये केलेले प्रत्येक अपील, अपील अधिकाऱ्याने शक्य तितक्या शीघ्रतेने निकालात काढले  
पाहिजे.

आदेश ८१-ग. या प्रकरणात स्पष्टपणे तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त आयुक्ताने किंवा अपील अधिकाऱ्याने  
अंतिम असणे. या प्रकरणान्वये दिलेला प्रत्येक आदेश अंतिम असेल, आणि कोणताही मूळ दावा, अर्ज किंवा अंमलबजावणी  
कार्यवाही यांत त्यास हरकत घेता येणार नाही.

अधिकारितेस ८१-ह. या प्रकरणाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कोणत्याही दिवाणी न्यायालयास कलम ८१-ख मध्ये  
प्रतिबंध. विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही कारणास्तव महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागांतून कोणत्याही व्यक्तीला  
काढून टाकण्याच्या बाबतीत किंवा अशा जागांचा वापर केल्याबद्दल किंवा भोगवटा केल्याबद्दल द्यावयाचा  
भाड्याच्या किंवा नुकसानभरपाईच्या वसुलीच्या बाबतीत कोणताही दावा किंवा कोणतीही कार्यवाही स्वीकारण्याची  
अधिकारिता असणार नाही.

८१-आय. आयुक्तास स्थायी समितीच्या संमतीने आणि यथास्थिती, परिवहन व्यवस्थापकास, परिवहन विनियम समितीच्या संमतीने पुढील सर्व किंवा कोणत्याही बाबीसाठी विनियम करता येतील :- करण्याचा अधिकार.

(अ) कलम ८१-ख व ८१-ग खालील नोटिशींचे नमुने आणि त्या कलमान्वये त्या ज्या अन्य रीतीने बजावण्यात येतील ती अन्य रीत विहित करणे ;

(ब) या प्रकरणान्वये चौकशी करणे ;

(क) कलम ८१-ख अन्वये महानगरपालिकेच्या कोणत्याही जागांचा कब्जा घेताना अनुसरावयाची कार्यपद्धती ;

(ड) कलम ८१-ग अन्वये ज्या रीतीने नुकसानभरपाई निर्धारित करण्यात येईल ती रीत आणि अशी नुकसानभरपाई निर्धारित करताना विचारात घ्यावयाची तत्त्वे ;

(ई) कलम ८१-च अन्वये ज्या रीतीने अपील दाखल करता येईल ती रीत आणि अशा अपिलात अनुसरावयाची कार्यपद्धती ;

(फ) या प्रकरणान्वये विनियमांनी विहित करावयाची असेल किंवा विहित करता येईल अशी कोणतीही अन्य बाब.

८१-ज. जी कोणतीही व्यक्ती, या प्रकरणाद्वारे किंवा प्रकरणान्वये सोपवण्यात आलेल्या कोणत्याही या प्रकरणा- अधिकाराचा कायदेशीर वापर करण्यास अडथळा आणिल तिला अपराधसिद्धीनंतर एक हजार रुपयांपर्यंत खालील अधिकाराचा कायदेशीर वापर करताना अडथळा आणण्याबद्दल शास्ती.

असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा करण्यात येईल.]

### प्रकरण नऊ

#### नगरपालिका निधी व अन्य निधी

#### नगरपालिका निधी

१९४७ चा मुंबई ६९. ८२. या अधिनियमाच्या व नियमांच्या तरतुदींच्या अधीन राहून आणि मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, नगरपालिका निधीची स्थापना.

(अ) हा अधिनियम किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींन्वये किंवा कोणत्याही संविदेअन्वये महानगरपालिकेस किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने मिळालेला सर्व पैसा ;

(ब) महानगरपालिकेने किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने मालमत्तेचा विनियोग करून मिळालेले सर्व उत्पन्न ;

(क) महानगरपालिकेच्या कोणत्याही मालमत्तेपासून उपार्जित होणाऱ्या भाड्याच्या सर्व रकमा ;

(ड) या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी कोणताही कर बसवून उभारलेला सर्व पैसा ;

(ई) न्यायालयाने लादलेल्या दंडांव्यतिरिक्त हा अधिनियम किंवा कोणताही नियम, उपविधी, विनियम किंवा स्थायी आदेश याअन्वये देय असलेल्या व वसूल केलेल्या फीच्या व दंडाच्या रकमा ;

(फ) या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये नुकसानभरपाईच्या रूपाने किंवा अपराध आपसात मिटवण्याबद्दल मिळालेला सर्व पैसा ;

(ग) शासन किंवा सार्वजनिक संस्था, खाजगी संस्था किंवा खाजगी व्यक्ती यांच्याकडून अनुदान, देणगी किंवा ठेव म्हणून महानगरपालिकेस किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने मिळालेला सर्व पैसा, अशा अनुदानांशी, देणगीशी किंवा ठेवीशी संलग्न शर्ती असल्यास त्या शर्तीच्या अधीन ; आणि

(ह) महानगरपालिकेच्या मालकीचा कोणताही पैसा गुंतवल्यामुळे किंवा अशा पैशासंबंधी कोणताही व्यवहार केल्यामुळे मिळणाऱ्या व्याजाच्या व नफ्याच्या सर्व रकमा ;

‘नगरपालिका निधी’ या नावाच्या निधीमध्ये जमा करण्यात येतील व त्या या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी महानगरपालिका यातील तरतुदींच्या अधीन, विश्वस्त व्यवस्था म्हणून धारण करील.

जमीन १ [ ८२-अ. राज्य शासनास, याबाबतील रीतसर केलेल्या विनियोजनाद्वारे, प्रत्येक महानगरपालिकेस, १९६६ चा  
महसूल तिच्या अधिकारितेतील क्षेत्रात राज्य शासनाकडून, महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियम, १९६६ अन्वये महा. ४१  
कृषितर बसविण्यात व गोळा करण्यात आलेला जमीन महसूल व कृषितर आकारणी व \* महाराष्ट्र करमणूक शुल्क १९२३ चा  
आकारणी व करमणूक अधिनियम, १९२३ अन्वये बसविण्यात व वसूल करण्यात आलेले करमणूक शुल्क यांपासून मिळणारे उत्पन्न मुंबई १.  
शुल्क यांपासून विचारात घेऊन, राज्य शासन वेळोवेळी निर्धारित करील अशी रक्कम, दरवर्षी अनुदान म्हणून देता येईल.  
मिळणाऱ्या हे अनुदान, राज्य शासन वेळोवेळी निर्धारित करील अशा अटीने व शर्तीस अधीन ठेवून, देण्यात येईल. अशा  
उत्पन्नातून अनुदानाच्या रूपाने महानगरपालिकेस मिळणारा सर्व पैसा नगरपालिका निधीत जमा केला पाहिजे.]  
राज्य शासनाने

वार्षिक २ [ परंतु, राज्य शासन, राज्य शासनास, किंवा कोणत्याही शासकीय महामंडळास, शासकीय कंपनीस  
अनुदान देणे. किंवा महाराष्ट्र शासनाने रचना केलेल्या इतर कोणत्याही वैधानिक प्राधिकरणास येणे असलेली कोणतीही  
रक्कम,—

(अ) राज्य शासनाने दिलेल्या अनुदानामधून, किंवा

१ कलम ८२-अ हे सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६३, कलम ७ द्वारे समाविष्ट केले.

२ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ६९ द्वारे हे परंतुक जादा दाखल केले.

\* सन २०१२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या अनुसूचीद्वारे ‘महाराष्ट्र करमणूक शुल्क अधिनियम’ या शीर्षामध्ये सुधारणा करण्यात आली.



(ब) सहायक अनुदान दर्शविणाऱ्या किंवा वित्त आयोगाच्या शिफारशीवरून राज्याने बसवलेले कर, शुल्के, पथकर आणि फी यांच्या निव्वळ उत्पन्नातील असलेला राज्य शासनाने वितरित केलेला महानगरपालिकेचा हिस्सा दर्शविणाऱ्या कोणत्याही रकमेतून,

कापून घेण्यास सक्षम असेल :

परंतु आणखी असे की, अशा प्रकारची वजात करण्यापूर्वी त्याबाबतचे महानगरपालिकेचे म्हणणे शासन विचारात घेईल.]

८३. नगरपालिका निधीच्या खाती भरण्याजोगा सर्व पैसा आयुक्त स्वीकारील आणि तो \*इंपिरिअल बँक ऑफ इंडियामध्ये <sup>१</sup>[किंवा कोणत्याही अन्य अनुसूचित बँकेत] <sup>२</sup>[किंवा मान्य सहकारी बँकेत] “..... नगरपालिका निधी खाते” या नावाच्या खात्यात ताबडतोब भरण्यात येईल :

परंतु, आयुक्तास, स्थायी समितीने दिलेल्या कोणत्याही सर्वसाधारण किंवा विशेष निदेशांच्या अधीन राहून, चालू प्रदानांसाठी आवश्यक असेल अशी रोख शिल्लक रक्कम आपल्याजवळ ठेवता येईल :

<sup>३</sup>[आणखी असे की, मान्य सहकारी बँकेत भरावयाची रक्कम, कोणत्याही मान्य सहकारी बँकेच्या बाबतीत राज्य शासनाकडून सामान्यतः किंवा विशेषतः विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा रकमेपेक्षा अधिक असता कामा नये.]

८४. (१) कलम ४४९ च्या तरतुदींच्या अधीन राहून पूर्वोक्त कोणत्याही बँकेने मुख्य लेखापाल किंवा उप लेखापाल किंवा उप लेखापालाची जागा नसेल तर, अशा मुख्य लेखापालाच्या प्रत्यक्ष हाताखालील अधिकारी आणि आयुक्त किंवा उप आयुक्त किंवा सहायक आयुक्त यांनी सही केलेला धनादेश मिळाल्याशिवाय नगरपालिका निधीतून कोणतीही प्रदाने करता कामा नये.

(२) शंभर रुपयांपेक्षा अधिक किंवा स्थायी समिती सामान्यतः किंवा कोणत्याही विनिर्दिष्ट प्रदानांच्या वर्गासाठी वेळोवेळी निश्चित करील अशी त्याहून अधिक रक्कम महानगरपालिकेकडून देय असेल तेव्हा, ती, पूर्वी म्हटल्याप्रमाणे सही केलेल्या धनादेशाद्वारे दिली पाहिजे ; ती अन्य कोणत्याही रीतीने देता कामा नये.

\* या शब्दाऐवजी “भारताच्या स्टेट बँकेत” हे शब्द स्टेट बँक ऑफ इंडिया ॲक्ट, १९५५ (१९५५ चा २३) च्या कलम ५६ प्रमाणे दिनांक १-७-१९५५ पासून वाचावे.

१ मूळ शब्दाऐवजी हे शब्द, सन १९५३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १०, कलम ३ अन्वये दाखल करण्यात आले.

२ हे शब्द, १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १९, कलम ४ (१) अन्वये दाखल करण्यात आले.

३ हे परंतुक, वरील अधिनियमाच्या कलम ४ (२) अन्वये दाखल करण्यात आले.

(३) आयुक्तास, पोट-कलम (२) खाली न येणाऱ्या देय रकमा रोख देता येतील आणि अशा प्रयोजनासाठी हाती असलेली रोख रक्कम अपुरी पडेल तेव्हा अशा प्रदानांसाठी प्रत्येकी दोन हजार रुपयांहून अधिक नसलेल्या रकमांचे पूर्वी म्हटल्याप्रमाणे सही केलेले धनादेश वेळोवेळी देता येतील.

सोयीस्कर ८५. कलमे ८३ व ८४ मध्ये काहीही असले तरी, आयुक्तास, स्थायी समितीच्या पूर्वमान्यतेने नगरपालिका असेल तेव्हा निधीचा कोणताही भाग शहराबाहेरील कोणत्याही ठिकाणी असलेल्या बँकेत किंवा अन्य अभिकरणाकडे नगरपालिका वेळोवेळी पाठवून ठेव म्हणून ठेवता येईल, आणि नगरपालिका निधीच्या खाती भरावयाचा किंवा त्यातून निधीचा भाग द्यावयाचा जो कोणताही पैसा अशा कोणत्याही बँकेत किंवा अभिकरणाकडे असलेल्या महानगरपालिकेच्या शहराबाहेरील खाती आयुक्ताच्या मते अतिशय सोयीस्करपणे भरता येईल किंवा त्यातून देता येईल तो पैसा अशा रीतीने बँकेत किंवा अभिकरणाकडे भरता येईल किंवा देता येईल.  
ठेव म्हणून  
ठेवता येईल.

नगरपालिका ८६. (१) यापुढे तरतूद केलेली असेल त्याखेरीज, खर्च करावयाच्या कोणत्याही रकमेचा चालू अर्थसंकल्पीय निधीतून खर्च अनुदानात समावेश नसेल तर आणि अशा अर्थसंकल्पीय अनुदानाची पुरेशी शिल्लक रक्कम त्यावेळी करण्यावर उपलब्ध नसेल तर, आयुक्ताने नगरपालिका निधीतून कोणतीही रक्कम, ती नियमान्वये कोणत्याही प्रकारे निर्बंध कमी करण्यात किंवा हस्तांतरित करण्यात आली असली तरीही, देता कामा नये.

(२) पोट-कलम (१) मधील मनाईतून पुढील बाबी वगळण्यात येतील :-

(अ) ज्यांच्या खर्चासाठी कलम १०२ अन्वये स्थायी समितीने मंजुरी दिली असेल त्या रकमा ;

(ब) लोकसेवेसाठी तातडीने करणे आवश्यक असलेल्या कामांसाठी कलम ९० अन्वये तात्पुरत्या दिलेल्या रकमा ;

(क) करांचे व अन्य पैशांचे जे परतावे देण्यास आयुक्तास या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार प्राधिकृत करण्यात आले आहे ते परतावे ;

(ड) कंत्राटदारांच्या किंवा अन्य व्यक्तींच्या मालकीच्या ठेव म्हणून ठेवलेल्या परत करावयाच्या रकमा तसेच नगरपालिका निधीत चुकीने भरलेल्या किंवा जमा केलेल्या परत करावयाच्या रकमा ;

(ई) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदीन्वये किंवा कोणत्याही अन्य अधिनियमितीअन्वये नुकसानभरपाई म्हणून द्यावयाच्या रकमा ;

(फ) कलम ८८, खंड (ज) मध्ये उल्लेख केलेल्या कोणत्याही परिस्थितीत द्यावयाच्या रकमा ;

(ग) आयुक्ताने कलम ३१९ अन्वये त्यास प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करताना केलेल्या खर्चाची रक्कम ;

(ह) आयुक्ताने कलम ६७, पोट-कलम (३), खंड (ग) अन्वये केलेल्या खर्चाची रक्कम.

८७. जेव्हा जेव्हा आयुक्ताने कलम ८६, पोट-कलम (२), खंड (ड), (च), (छ) किंवा (ज) अन्वये कोणतीही रक्कम खर्च केली असेल तेव्हा तेव्हा त्याने ज्या परिस्थितीत ती रक्कम खर्च केली असेल ती परिस्थिती स्थायी समितीला ताबडतोब कळवली पाहिजे व स्थायी समितीने नियमान्वये अतिरिक्त खर्चाच्या रकमेचा समावेश करून घेण्यासाठी त्या परिस्थितीत शक्य व इष्ट वाटेल अशी उपाययोजना केली पाहिजे किंवा कलम १०१ अन्वये किंवा नियमान्वये अशी उपाययोजना करण्याविषयी महानगरपालिकेस शिफारस केली पाहिजे.

अर्थसंकल्पीय अनुदानात समाविष्ट नसलेली रक्कम कलम ८६, पोट-कलम (२), खंड (ड), (च), (छ) किंवा (ज) अन्वये खर्च करण्यात येईल तेव्हा अनुसरावयाची कार्यपद्धती.

८८. नगरपालिका निधीत वेळोवेळी जमा केलेल्या रकमांचे उपयोजन, या अधिनियमाची अंमलबजावणी करण्यासाठी आवश्यक असतील अशा किंवा हा अधिनियम किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदीन्वये ज्या देण्याबद्दल योग्य रीतीने निदेश देण्यात आला असेल किंवा मंजुरी देण्यात आली असेल अशा सर्व रकमा, आकार व खर्च देण्यासाठी करण्यात येईल व त्यात पुढील रकमांचा समावेश होतो :-

ज्यासाठी नगरपालिका निधीचे उपयोजन करावयाचे ते प्रयोजन.

(अ) प्रत्येक प्रभाग निवडणुकीचा खर्च ;

(ब) आयुक्ताचे वेतन, पदग्रहण अवधी भत्ता व अन्य भत्ते, तसेच त्याच्या नावे "राज्य" शासनास जे कोणतेही रजा किंवा निवृत्तिवेतन अंशदान द्यावयाचे असेल ते ;

(क) हा अधिनियम किंवा त्यावेळी अंमलात असलेले विनियम यांच्या तरतुदीन्वये किंवा या अधिनियमान्वये तयार केलेल्या व त्यावेळी अंमलात असलेल्या विवरणपत्रात तरतूद केल्याप्रमाणे सर्व नगरपालिका अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना द्यावयाचे वेतन व अन्य भत्ते आणि भविष्य निर्वाह निधीस द्यावयाची अंशदाने, निवृत्तिवेतने, उपदाने व अनुकंपा भत्ते ;

(ड) आयुक्ताने, या अधिनियमान्वये त्यास प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करताना किंवा त्याच्यावर लादलेले कोणतेही कर्तव्य पार पाडताना केलेला सर्व खर्च. यात नुकसानभरपाई म्हणून ज्या रकमा देणे त्यास आवश्यक आहे किंवा ज्या रकमा देण्यास त्यास अधिकार प्रदान करण्यात आला आहे त्या रकमांचा समावेश होतो ;

१९४७ चा मुंबई ६१.

(ई) मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९४७, अन्वये शहरासाठी ठेवलेल्या प्राथमिक शिक्षण निधीस त्या अधिनियमाच्या कलम ४४ अन्वये द्यावयाचे अनुदान ;

(फ) बांधकामाच्या प्रयोजनांसाठी नियमान्वये दिलेली कर्जे ;

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये "प्रांतिक" या शब्दाऐवजी हा शब्द, दाखल करण्यात आला.

(ग) कलम १०८ अन्वये आकारणीयोग्य असलेली कोणतीही रक्कम ;

(ह) (एक) कलम ४२२ किंवा कलम ४४९, पोट-कलम (१) अन्वये <sup>१</sup>[राज्य] शासनास देय असलेली प्रत्येक रक्कम ;

(दोन) महानगरपालिका किंवा पदसिद्ध आयुक्त, उप आयुक्त किंवा सहायक आयुक्त यांच्याविरुद्ध दिवाणी किंवा फौजदारी न्यायालयाने दिलेल्या हुकूमनाम्यान्वये किंवा आदेशान्वये देय असलेली प्रत्येक रक्कम ;

(तीन) कलम ४८१ अन्वये केलेल्या कोणत्याही दाव्याच्या किंवा अन्य कायदेशीर कारवाईच्या किंवा मागणीच्या तडजोडीनुसार देय असलेली प्रत्येक रक्कम ;

(आय) सार्वजनिक संस्थांना दिलेली अंशदाने ;

(जे) रहदारीच्या चिन्हांची तरतूद केल्याबद्दल झालेला खर्च.

नगरपालिका ८९. महानगरपालिकेने नगरपालिका निधीमधून करावयाचा खर्च, या अधिनियमात अन्यथा तरतूद केली निधी कोठे असेल त्याव्यतिरिक्त, फक्त शहरातच केला जाईल, परंतु एकूण पालिका सदस्यांपैकी निम्म्याहून कमी खर्च नसतील इतक्या सदस्यांनी पाठिंबा दिलेल्या महानगरपालिकेच्या ठरावाद्वारे असा खर्च या अधिनियमाच्या करावयाचा. कोणत्याही प्रयोजनांसाठी शहराच्या बाहेर करता येईल.

लोकसेवेसाठी ९०. (१) <sup>१</sup>[राज्य] शासन याबाबत विशेषरीत्या प्राधिकृत करील अशा अधिकाऱ्याने लेखी मागणी केली असता, तातडीने एखादे काम लोकसेवेसाठी तातडीने करणे आवश्यक आहे असे अशा अधिकाऱ्याने प्रमाणित केल्यास, आयुक्त आवश्यक ते काम कोणत्याही वेळी हाती घेऊ शकेल, आणि या प्रयोजनासाठी, नगरपालिकेच्या नेहमीच्या प्रशासनात उगीचच हस्तक्षेप न करता रकमा देता येतील तितपत नगरपालिका निधीतून रकमा तात्पुरत्या देऊ शकेल. कामांसाठी

नगरपालिका (२) पोट-कलम (१) अन्वये पार पाडलेल्या सर्व कामाचा व ते पार पाडण्यासाठी कामावर लावलेल्या निधीतून कर्मचारीवर्गासाठी झालेला खर्च <sup>१</sup>[राज्य] शासनाकडून देण्यात आला पाहिजे व अशा खर्चाची रक्कम तात्पुरत्या नगरपालिका निधीत जमा केली पाहिजे.

रकमा देणे. (३) पोट-कलम (१) अन्वये मागणी मिळाल्यावर, आयुक्ताने, तीबाबत त्याने केलेल्या कार्यवाहीच्या प्रतिवृत्तासह तिची प्रत तात्काळ महानगरपालिकेकडे पाठविली पाहिजे.

### विशेष निधी

विशेष ९१. <sup>२</sup>[ या अधिनियमाद्वारे अन्यथा तरतूद करण्यात आली असेल त्याखेरीज, महानगरपालिकेस,] निधीची नियमाद्वारे विहित करण्यात आले असतील असे विशेष निधी व या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यक स्थापना. असतील असे अन्य निधी स्थापन करता येतील. अशा निधीची स्थापना व विनियोग नियमांद्वारे विहित केलेल्या रीतीने केली पाहिजे.

१ विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये “प्रतिक” या शब्दाऐवजी हा शब्द, दाखल करण्यात आला.

२ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ६ द्वारे “ महानगरपालिकेस ” या मजकुराऐवजी दाखल केले.

१ [ ९१-अ. (१) महानगरपालिका, प्रकरणे बारा व तेराच्या तरतुदी अंमलात आणण्याच्या प्रयोजनार्थ, एकत्रित पाणीपुरवठा व मलप्रवाह विनियोग कर्जनिधी” या नावाचा एक स्वतंत्र निधी स्थापन करील व अर्थसंकल्पीय अंदाज ‘क’ च्या प्रयोजनार्थ तो स्वतंत्र ठेवील.

(२) उक्त कर्जनिधीमध्ये पुढील रकमा जमा करण्यात येतील :-

(क) प्रकरणे बारा ते तेरा यांच्या प्रयोजनार्थ ; या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून कर्जाऊ घेतलेल्या कोणत्याही रकमा ;

(ख) महापालिका वेळोवेळी निर्धारित करील असा, कलम ११२ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कर्जनिवारण निधीचा भाग.

(३) अशाप्रकारे स्थापन करण्यात आलेल्या निधीचा पुढील प्रयोजनांकरिता वापर करण्यात येईल :-

(क) प्रकरणे बारा व तेराच्या प्रयोजनांकरिता, भांडवली कामांवरील खर्च ;

(ख) अशा भांडवली कामांकरिता उभारण्यात आलेल्या कर्जाची परतफेड.

(४) पोट-कलम (३) अनुसार वापरण्यात न आलेल्या किंवा तातडीने वापरण्यात न यावयाच्या उक्त निधीतील कोणत्याही रकमेची गुंतवणूक आयुक्त, महानगरपालिकेच्या वतीने व स्थायी समितीच्या मंजूरीने, त्यास योग्य व उचित वाटेल अशा रीतीने करील.

९१-ब. (१) महानगरपालिका, “जल व मलप्रवाह निधी” या नावाचा एक स्वतंत्र निधी स्थापन करील व तो वेगळा ठेवील.

(२) कलम १२९ चा खंड (क) किंवा (ख) किंवा कलम १३४ ते १३८ (दोन्ही धरून) या अन्वये महानगरपालिकेला मिळालेल्या किंवा महानगरपालिकेच्या वतीने घेतलेल्या सर्व रकमा किंवा प्रकरणे बारा व तेराच्या प्रयोजनांसाठी घेतलेल्या अन्य कोणत्याही रकमा जल व मलप्रवाह निधीमध्ये जमा करण्यात येतील.

(३) उक्त निधीच्या नावे देय असलेला सर्व पैसा आयुक्त स्वीकारील व तो, ताबडतोब तो पैसा, स्थायी समितीने या बाबतीत वेळोवेळी मान्यता दिलेल्या बँकेत किंवा बँकांमध्ये “जल व मलप्रवाह निधी लेखा” या खात्यावर जमा करील :

परंतु, आयुक्तास, प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यक असेल तेवढी शिल्लक रक्कम रोख स्वरूपात ठेवून घेता येईल.

(४) वेळोवेळी उक्त विधीत जमा केलेल्या रकमेचा वापर, प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या तरतुदी अंमलात आणण्याच्या प्रयोजनांसाठी आवश्यक असलेल्या सर्व रकमा, आकार व खर्च यांचे प्रदान करण्यासाठीच केवळ करता येईल.

१ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ७ द्वारे “कलम ९१-अ व ९१-ब” समाविष्ट केले.

(५) पोट-कलम (४) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे ज्या रकमेचा ताबडतोब किंवा लवकरात लवकर वापर करणे शक्य नसेल अशी उक्त निधीमध्ये जमा असलेली अधिक रक्कम, वेळोवेळी आयुक्ताला, स्थायी समितीने मान्यता दिलेली बँक किंवा बँका यांमध्ये व्याजाने ठेवता येईल किंवा सार्वजनिक कर्जरोख्यांमध्ये गुंतवता येईल.

(६) स्थायी समितीच्या मंजुरीने आयुक्त महानगरपालिकेच्या वतीने अशा सर्व ठेवी ठेवील व गुंतवणुकी करील व आयुक्तास, तशाच मंजुरीने अशा रीतीने ठेवलेल्या ठेवी कोणत्याही वेळी काढून घेता येतील किंवा कोणतेही कर्जरोखे विकता येतील व अशा रीतीने काढून घेतलेला पैसा किंवा अशा कर्जरोख्यांची विक्री करून आलेला पैसा पुन्हा ठेव म्हणून ठेवता येईल किंवा पुन्हा गुंतवता येईल ; परंतु अशी ठेव ठेवण्यासंबंधातील किंवा गुंतवणूक करण्यासंबंधातील किंवा (ठेव) काढून घेण्यासंबंधातील किंवा (कर्जरोख्यांची) विक्री करण्यासंबंधातील कोणताही आदेश, तो लेखी असल्याखेरीज आणि धनादेशावर सही करण्यासंबंधात कलम ८४ च्या पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीने दोन व्यक्तींनी त्यावर सही केलेली असल्याखेरीज, कोणत्याही प्रकारे विधिग्राह्य ठरणार नाही.

(७) अशी कोणतीही ठेव किंवा गुंतवणूक यांमुळे होणारा तोटा, कोणताही असल्यास जल व मलप्रवाह निधीमध्ये खर्चखाती टाकण्यात येईल.]

### शिल्लक रकमांचा विनियोग

शिल्लकी १२. (१) नगरपालिका निधीत जमा असलेल्या ज्या शिल्लकी पैशाचा विनियोग या अधिनियमाच्या किंवा त्या पैशाची अन्वये उभारलेल्या कोणत्याही कर्जाच्या प्रयोजनांसाठी ताबडतोब किंवा लवकर करता येणे शक्य नसेल तो गुंतवणूक. पैसा व्याजाने वेळोवेळी, इंपिरिअल बँक ऑफ इंडियामध्ये <sup>१</sup>[किंवा कोणत्याही अन्य अनुसूचित बँकेत] <sup>२</sup>[किंवा मान्य सहकारी बँकेत] ठेवता <sup>३</sup>[किंवा राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासनाने मान्यता दिलेल्या कोणत्याही संविधिक महामंडळाकडे] येईल किंवा सार्वजनिक कर्जरोख्यांत <sup>४</sup>[किंवा केंद्र सरकार, राज्य शासन, शासनाचे उपक्रम, शासनाच्या वित्तीय संस्था किंवा युनिट ट्रस्ट ऑफ इंडिया, यांच्या कर्जरोख्यामध्ये किंवा ऋणपत्रांमध्ये.] गुंतवता येईल :

<sup>५</sup>[परंतु, मान्य सहकारी बँकेत ठेवावयाची रक्कम कोणत्याही मान्य सहकारी बँकेच्या बाबतीत राज्य शासनाकडून सामान्यतः किंवा विशेषतः विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा रकमेपेक्षा अधिक असता कामा नये.]

(२) स्थायी समितीच्या मंजुरीने आयुक्त महानगरपालिकेच्या वतीने अशा सर्व ठेवी ठेवील व गुंतवणुकी करील, आणि आयुक्तास, तशाच मंजुरीने अशा रीतीने ठेवलेल्या ठेवी कोणत्याही वेळी काढून घेता येतील किंवा कोणतेही कर्जरोखे विकता येतील व अशा रीतीने काढून घेतलेला पैसा किंवा अशा कर्जरोख्यांची विक्री करून आलेला पैसा पुन्हा ठेव म्हणून ठेवता येईल किंवा पुन्हा गुंतवता येईल.

१ मूळ शब्दांऐवजी हे शब्द, सन १९५३ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १०, कलम ४ अन्वये दाखल करण्यात आले.

२ हे शब्द, सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १९, कलम ५ (१) अन्वये दाखल करण्यात आले.

३ सन १९८६ चा, महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७ याच्या कलम ३ द्वारे किंवा मान्य सहकारी बँकेत या मजकुरानंतर हा मजकूर समाविष्ट केला.

४ सन २०११ चा, महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३२ याच्या कलम २६ द्वारे हा मजकूर जादा दाखल केला.

५ हे परंतुक, सन १९५४ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक १९, कलम ५ (२) अन्वये दाखल करण्यात आले.

(३) अशा कोणत्याही ठेवीमुळे किंवा गुंतवणुकीमुळे काही नुकसान झाल्यास ते नगरपालिका निधीच्या खाती खर्ची टाकले जाईल.

### लेखे

१९४७ चा मुंबई ६९. ९३. मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९४७ च्या कलम ३६१ च्या तरतुदीच्या व तदन्वये केलेल्या स्थायी समितीने विहित केलेल्या नमुन्यांमध्ये लेखे ठेवणे.

१[परंतु असे की, एकत्रित पाणीपुरवठा व मलप्रवाह विनियोग कर्ज निधी आणि जल व मलप्रवाह निधी यांचे लेखे स्थायी समितीने अन्यथा निदेश दिले नसेल तर, उपाजित तत्त्वावर ठेवण्यात येतील.]

९४. (१) आयुक्ताने प्रत्येक एप्रिल महिन्याच्या पहिल्या तारखेनंतर लवकरात लवकर मागील सरकारी वर्षातील परिवहन उपक्रमाच्या प्रशासनाव्यतिरिक्त शहरातील नगरपालिकेच्या अन्य प्रशासनासंबंधी तपशीलवार अहवाल व उक्त वर्षात नगरपालिका निधीच्या खाती जमा झालेल्या व संवितरित केलेल्या रकमा व अशा वर्षाच्या अखेरीस निधीत जमा असलेली शिल्लक दर्शवणाऱ्या विवरणपत्रासहित तयार करून स्थायी समितीस सादर केला पाहिजे.

(२) असा अहवाल स्थायी समिती वेळोवेळी निदेश देईल अशा नमुन्यात असेल व त्यात स्थायी समिती वेळोवेळी निदेश देईल अशी माहिती समाविष्ट असेल.

(३) स्थायी समितीने अहवालाची व विवरणपत्राची तपासणी व त्यांचा आढावा घेतल्यानंतर अशा अहवालाची व विवरणपत्राची छापील प्रत समितीच्या आढाव्यासह प्रत्येक पालिका सदस्याच्या नेहमीच्या ठिकाणी किंवा माहीत असलेल्या त्याच्या शेवटच्या स्थानिक निवासस्थानी स्थायी समिती वेळोवेळी विहित करील अशा तारखेपर्यंत पाठविली पाहिजे व त्यांच्या प्रती आयुक्त ठरविल अशा किंमतीस विक्रीसाठी महानगरपालिका कार्यालयात ठेवल्या पाहिजेत.

### वार्षिक अर्थसंकल्पीय अंदाज

९५. आयुक्ताने दरवर्षी, महानगरपालिका वेळोवेळी विहित करील अशा तारखेस किंवा तारखेपूर्वी, स्थायी समिती वेळोवेळी मान्य करील अशा नमुन्यात — आयुक्ताने दरवर्षी उत्पन्न व खर्च यांचे अंदाज तयार करणे.

(अ) त्याच्या मते <sup>१</sup>[कलमे ९१ क व ९१ ख यांअन्वये स्थापन केलेल्या निधीसह] महानगरपालिकेने पुढील सरकारी वर्षात नगरपालिका निधीतून प्राथमिक शिक्षण निधीस महानगरपालिकेने द्यावयाच्या अनुदानाची रक्कम धरून जो खर्च केला पाहिजे किंवा करावा तो खर्च आणि त्याच्या मते विशेष निधीत जमा केल्या पाहिजेत किंवा त्यातून खर्च केल्या पाहिजेत अशा काही रकमा असल्यास त्या रकमा यांचा नियमानुसार वर्गीकरण केलेला अंदाज ;

१ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ८ द्वारे परंतुक जादा दाखल केले.

२ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ९ द्वारे 'त्याच्या मते' यानंतर हा मजकूर दाखल केला.

(ब) पुढील सरकारी वर्षाच्या सुरुवातीस पुनर्विनियोजन करण्यासाठी किंवा खर्च करण्यासाठी उपलब्ध होतील अशा कोणत्याही शिल्लक रकमा असल्यास त्यांचा अंदाज ;

(क) करापासून व परिवहन उपक्रमापासून मिळणाऱ्या उत्पन्नाव्यतिरिक्त पुढील सरकारी वर्षातील महानगरपालिकेच्या जमा रकमा व उत्पन्न यांचा अंदाज ;

(ड) पुढील सरकारी वर्षात या अधिनियमाच्या तरतुदीन्वये जे कर लादणे त्याच्या मते आवश्यक किंवा इष्ट असेल अशा कराधानासंबंधीच्या प्रस्तावांचे विवरणपत्र व कराधानापासून मिळणाऱ्या जमा रकमांचा अंदाज ;

(ई) पुढील सरकारी वर्षात परिवहन निधीतून बदली करावयाच्या रकमांचा अंदाज तयार केला पाहिजे व स्थायी समिती वेळोवेळी मान्य करील अशा स्वरूपात तिला सादर केला पाहिजे.

<sup>१</sup>[परंतु, प्रकरण बारा व प्रकरण तेरा खालील सेवांच्या संबंधात पुढील सरकारी वर्षासाठी महानगरपालिकेचे उत्पन्न व खर्च यांचा स्वतंत्र अंदाज तयार केला पाहिजे.]

**स्पष्टीकरण.**— कोणत्याही विशेष निधीत कोणतीही शिल्लक उपलब्ध असल्यास ती, नियमांन्वये अशा निधीतून भागवता येईल अशा खर्चाव्यतिरिक्त अन्य खर्चाच्या बाबतीत, खंड (ब) अन्वये पुढील सरकारी वर्षाच्या सुरुवातीस पुनर्विनियोजनासाठी किंवा खर्चासाठी उपलब्ध आहे असे मानले जाणार नाही, आणि अशी संपूर्ण शिल्लक किंवा तिचा कोणताही भाग पुढील सरकारी वर्षाच्या सुरुवातीस अशा खर्चासाठी उपलब्ध असलेली रक्कम म्हणून हिशोबात धरली जाईल किंवा काय हे आयुक्ताने ठरविले पाहिजे.

अर्थसहाय्य देऊन पुरवलेल्या सेवांबाबत अहवाल. <sup>१</sup>[१५-अ. (१) या प्रकरणामध्ये काहीही अंतर्भूत केलेले असले तरी यथास्थिती, आयुक्त किंवा परिवहन व्यवस्थापक, स्थायी समितीकडे अर्थसंकल्पीय अंदाज सादर करताना त्यासोबत एक अहवाल जोडील. या अहवालात, लगत पूर्वीच्या वर्षी पुढील सेवा अर्थसहाय्य देऊन पुरवण्यात आल्या होत्या किंवा कसे आणि तशा त्या पुरवण्यात आल्या असल्यास अर्थसहाय्याची मर्यादा, ज्या साधनातून अर्थसहाय्य देण्यात आले ते साधन आणि स्थानिक लोकसमुदायाचे जे भाग किंवा वर्ग अशा अर्थसहाय्याचे लाभाधिकारी होते ते भाग किंवा वर्ग दर्शवण्यात येतील. सादर सेवा म्हणजे.—

(क) पाणीपुरवठा व मलजलाची विल्हेवाट ;

(ख) कचरा साफ करणे, त्यांची वाहतूक करणे व विल्हेवाट लावणे ;

(ग) महापालिका परिवहन, आणि

(घ) सडकांवरील दिवाबत्तीची व्यवस्था.

(२) स्थायी समिती किंवा यथास्थिती, परिवहन समिती त्या अहवालाची तपासणी करील व तिच्या कोणत्याही शिफारशी असल्यास त्यांच्यासह तो अहवाल महानगरपालिकेसमोर ठेवील.

१ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१ याच्या कलम ७० द्वारे परंतुक समाविष्ट केले.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम ७१ द्वारे कलम १५-अ समाविष्ट केले.



**स्पष्टीकरण.**—एखाद्या सेवेचा, ती चालवणे व तिची देखभाल यांवरील खर्च आणि भतांच्या घसान्यासाठी व ऋणखर्चासाठी असलेली पुरेशी तरतूद मिळून बनलेला एकूण खर्च हा ती सेवा देण्याशी संबंध लावता येण्याजोगा प्राप्तीपेक्षा अधिक असेल तर ती सेवा अर्थसहाय्य देऊन पुरविण्यात येत आहे असा तिचा अन्वयार्थ लावण्यात येईल.]

९६. (१) स्थायी समितीने आयुक्ताचे अंदाज व प्रस्ताव विचारात घेतले पाहिजेत आणि आयुक्ताकडून जी कोणतीही आणखी तपशीलवार माहिती मागवणे तिला योग्य वाटेल ती मिळवून आणि या अधिनियमाच्या सर्व आवश्यक गोष्टी लक्षात घेऊन, ती त्यावरून तिला योग्य वाटतील अशा फेरफारांच्या व त्यामध्ये करावयाच्या वाढीच्या अधीन, <sup>१</sup>[पुढील सरकारी वर्षासाठी पुढीलप्रमाणे दोन अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार केले पाहिजेत :—

स्थायी समितीने अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार करणे.

(अ) (एक) प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या प्रयोजनांसंबंधातील उत्पन्न व खर्च ;

(दोन) परिवहन उपक्रमाच्या संबंधातील उत्पन्न व खर्च

यांव्यतिरिक्त असलेले उत्पन्न व खर्च यांचा अर्थसंकल्पीय अंदाज “ क ” ;

(ब) प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या प्रयोजनांसंबंधातील उत्पन्न व खर्च यांचा अर्थ संकल्पीय अंदाज “क”:]

(२) अर्थसंकल्पीय अंदाज “अ” मध्ये स्थायी समितीने —

(अ) प्रकरण ११ च्या तरतुदींच्या संदर्भात तिला योग्य वाटतील असे नगरपालिका करांचे दर व मर्यादा प्रस्तावित केल्या पाहिजेत ;

(ब) आयुक्ताने अंदाज केलेली रक्कम तिला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे <sup>१</sup>[पोट-कलम (२-क) च्या खंड (क) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कराव्यतिरिक्त ] सुधारून कोणत्याही विशेष निधीकडे तिचे विनियोजन करण्यासाठी परवानगी दिली पाहिजे ;

(क) परिवहन उपक्रमाचे संपादन, त्याचा विस्तार, त्याचे प्रशासन, तो चालवणे व त्याची व्यवस्था यामुळे महानगरपालिका ज्याबद्दल जबाबदार असेल अशा सर्व रकमा व मुद्दलाचे व व्याजाचे हप्ते याव्यतिरिक्त, महानगरपालिका ज्या देण्याबद्दल या अधिनियमान्वये जबाबदार असेल अशा सर्व रकमा व मुद्दल व व्याज यांचे हप्ते जसजसे देय होतील तसतसे ते भरण्याबद्दल तरतूद केली पाहिजे ;

(ड) कोणत्याही विशेष निधीतील शिलकीमधून जो कोणताही खर्च करणे तिला आवश्यक वाटेल त्यासाठी तरतूद केली पाहिजे ;

१ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम १० (अ) द्वारे हा मजकूर समाविष्ट केला.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम १० (ब) द्वारे “योग्य वाटेल त्याप्रमाणे” यानंतर हा मजकूर समाविष्ट केला.

(ई) कोणत्याही विशेष निधीतील कोणतीही शिल्लक असल्यास त्याव्यतिरिक्त एक लाखाहून कमी नसेल इतकी किंवा <sup>१</sup>[राज्य] शासन वेळोवेळी मान्य करील अशी त्याहून लहान रक्कम उक्त वर्षाच्या शेवटी रोख शिल्लक म्हणून ठेवण्याची परवानगी दिली पाहिजे.

<sup>१</sup>[(२-अ) अर्थसंकल्पीय अंदाज “ ग ” मध्ये स्थायी समितीन.—

(अ) प्रकरण अकराच्या तरतुदींच्या संदर्भात प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या प्रयोजनांसाठी तिला योग्य वाटतील असे महानगरपालिका करांचे, म्हणजेच, पाणीपट्टी, पाणीपुरवठा लाभ कर, मलप्रवाह कर आणि मलप्रवाह सुविधा लाभ कर यांचे किंवा जेथे लागू असेल तेथे साफसफाई कराचे ; दर व त्यांची व्याप्ती प्रस्तावित केली पाहिजे ;

(ब) उक्त करांच्यामुळे मिळणाऱ्या रकमेचा किंवा अन्य कोणत्याही रकमांचा अंदाज नमूद केला पाहिजे ;

(क) प्रकरणे बारा व तेरा यांमध्ये समाविष्ट असलेल्या बाबींच्या संदर्भात या अधिनियमान्वये महानगरपालिका ज्यासाठी जबाबदार असेल त्या सर्व रकमा व मुद्दल आणि व्याज यांचे सर्व हप्ते, ते जसजसे देय होतील तसतसे प्रदान करण्यासाठी तरतूद केली पाहिजे ;

(ड) आयुक्ताला आवश्यक वाटेल असा, प्रकरणे बारा व तेरा यांच्या प्रयोजनांसाठी पुढील सरकारी वर्षात महानगरपालिकेकडून करण्यात येणारा खर्च, कोणताही असल्यास, त्यासाठी तरतूद केली पाहिजे.]

(३) आयुक्ताने, स्थायी समितीने तयार केलेला अर्थसंकल्पीय अंदाज छापण्याची व्यवस्था केली पाहिजे आणि त्याची छापील प्रत महानगरपालिका वेळोवेळी विहित करील अशा तारखेच्या सुमारास प्रत्येक पालिका सदस्याच्या नेहमीच्या राहण्याच्या ठिकाणी किंवा माहीत असलेल्या त्याच्या शेवटच्या स्थानिक निवासस्थानी पाठविला पाहिजे.

(४) स्थायी समितीने तयार केलेला अर्थसंकल्पीय अंदाज महानगरपालिकेपुढे ठेवला जाईल आणि महानगरपालिकेने पोट-कलम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या तारखेपासून पंधरा दिवसांच्या आत त्याचा विचार करण्याच्या कामास सुरुवात केली पाहिजे.

परिवहन ९७. परिवहन व्यवस्थापकाने, प्रत्येक वर्षी महानगरपालिका वेळोवेळी निश्चित करील अशा तारखेस व्यवस्थापकाने किंवा तारखेपूर्वी, परिवहन समिती वेळोवेळी मान्य करील अशा नमुन्यामध्ये —

दरवर्षी परिवहन (अ) त्याच्या मते महानगरपालिकेने पुढील आगामी सरकारी वर्षात परिवहन उपक्रमासाठी जो खर्च उपक्रमाचे केला पाहिजे किंवा करावा तो खर्च आणि त्याच्या मते विशेष निधीत जमा केल्या पाहिजेत किंवा त्यातून खर्च केल्या पाहिजेत अशा काही रकमा असल्यास त्यांचा नियमानुसार वर्गीकरण केलेला अंदाज ;

उत्पन्न यांचा अंदाज तयार करणे. (ब) पुढील आगामी सरकारी वर्षाच्या सुरुवातीस पुनर्विनियोजन करण्यासाठी किंवा खर्च करण्यासाठी उपलब्ध होतील अशा कोणत्याही शिल्लक रकमा असल्यास त्यांचा अंदाज व पुढील आगामी वित्तीय वर्षात कलमे ३५९ व ३६० अन्वये नगरपालिका निधीत बदली करावयाच्या रकमांचा अंदाज ;

१ “ प्रांतिक ” या शब्दाऐवजी हा शब्द विधि अनुकूलन आदेश, १९५० अन्वये दाखल करण्यात आला.

२ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम १० (क) द्वारे पोट-कलम (२-अ) समाविष्ट केला.